

Міністерство освіти і науки України
Мукачівський державний університет
Кафедра машинобудування, природничих
дисциплін та інформаційних технологій

Питьовка О.Ю.

МАТЕМАТИЧНІ МЕТОДИ В ПСИХОЛОГІЇ

**Методичні рекомендації
для виконання самостійної роботи студентів
денної та заочної форми навчання
спеціальності 053 «Психологія»**

**Мукачево
МДУ 2017**

УДК 519.2;159.9

ББК 22.17; 88

*Розглянуто та рекомендовано до друку науково-методичною
радою Мукачівського державного університету
протокол № 10 від 16 березня 2017р.*

*Розглянуто та схвалено на засіданні кафедри машинобудування,
природничих дисциплін та інформаційних технологій
протокол № 9 від 31 січня 2017р.*

Рецензент

ПЗ5

Питьовка О.Ю.: Математичні методи в психології: Методичні рекомендації для виконання самостійної роботи студентів денної та заочної форми навчання спеціальності 053 «Психологія» / О.Ю.Питьовка–Мукачєво: МДУ, 2017. – 61 с.

Методичний посібник містить рекомендації та довідковий матеріал по використанню математичних методів у психологічних дослідженнях. По кожній темі курсу пропонується перелік тестових завдань та контрольних питань. Для закріплення матеріалу є практичні завдання для самостійного опрацювання. Методична розробка може бути використана при підготовці до практичних занять та до підсумкового контролю.

© МДУ

©Питьовка О.Ю., 2017

ВСТУП

На сьогоднішній день, математична обробка результатів, які отримані в ході проведення психологічних досліджень, є одним із найважливіших етапів наукового пошуку. Висновки, до яких приходять дослідники при вивченні певних психологічних явищ, не можуть розглядатися як істинні, якщо вони не підкріплені математичними розрахунками. Необхідність застосування методів математичної статистики у багатьох психологічних дослідженнях є очевидна. Психологічні явища, які вивчаються дослідником, повинні бути перевірені з точки зору їх статистичної значимості, тобто відповідати умовам статистичної достовірності.

Психолог, який повинен підготувати висновки про психологічний стан індивіду та надати професійні рекомендації, зобов'язаний провести порівняння індивідуальних показників із показниками, згідно норми, за допомогою методів математичної статистики.

Однак, сама по собі статистика – це тільки інструмент, який допомагає психологу розібратися у складному експериментальному матеріалі. Надзвичайно важливим у будь-якому експерименті є чітка постановка задачі, ретельне планування експерименту, побудова гіпотез, що не суперечать одна одній, проведення експерименту та обробка отриманих даних.

Математична статистика в руках психолога може і повинна бути інструментом, який дозволяє не тільки лавірувати в морі експериментальних даних, але і сприяє становленню його об'єктивного мислення.

ТЕМИ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ТА ЗАВДАННЯ ДО НИХ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ МАТЕМАТИЧНОЇ СТАТИСТИКИ. АНАЛІЗ ЗВ'ЯЗКУ МІЖ ЗМІННИМИ.

 ТЕМА 1. Математичні методи в психологічних дослідженнях. Математична статистика як наука, її зв'язок з психологією. Поняття вибірки. Поняття експерименту, вимірювання. Шкали вимірювання.

План

1. Математичні методи в психологічних дослідженнях.
2. Математична статистика як наука, її зв'язок з психологією.
3. Основні категорії статистики. Поняття вибірки та її репрезентативності.
4. Статистична значимість.
5. Поняття експерименту та вимірювання.
6. Шкали вимірювання.

Вивчити основні поняття: статистична закономірність, статистична сукупність, одиниця та обсяг сукупності, ознака сукупності, варіація ознаки, психологічний експеримент, лабораторний та природний експеримент, шкали вимірювань: номінальна, рангова, інтервальна та пропорційна; генеральна сукупність, вибірка, репрезентативність, статистична значимість, «вісь значимості».

Тестові завдання

1. Військові звання - це:
а) номінальна шкала; б) шкала відношень;
в) порядкова шкала; г) інтервальна шкала; д) інша відповідь.
2. Показники рівня інтелекту за тестом Айзенка - це:
а) інтервальна шкала; б) шкала відношень;
в) номінальна шкала; г) порядкова шкала; д) інша відповідь.
3. Шкала найменувань і рангова шкала є:
а) розрахунковими шкалами; б) числовими шкалами;
в) кількісними шкалами; г) якісними шкалами; д) інша відповідь.
4. Шкала інтервалів і пропорційна шкала є:
а) метричними шкалами; б) категоріальними шкалами;
в) якісними шкалами; г) атрибутивними шкалами;
д) інша відповідь.
5. Шкала найменувань (ще називають номінативна, номінальна) — це шкала, яка класифікує:
а) за кількісною ознакою; б) за назвою;
в) за величиною; г) за порядком; д) інша відповідь.

6. Якщо використовується шкала найменувань, то класам об'єктів для їх позначення можна приписувати :

- а) тільки числа; б) тільки словесні позначки; в) тільки букви;
- г) будь-які символи: словесні позначки, числа, букви чи інші знаки; д) інша відповідь.

7. Порядок розташування ознак має значення для:

- а) метричної шкали; б) номінальної шкали;
- в) рангової шкали; г) шкали найменувань; д) інша відповідь.

8. Шкала інтервалів класифікується за принципом: більше на певну кількість одиниць, менше на певну кількість одиниць, але не дає можливості порівнювати у скільки разів одна величина більша або менша за іншу, тому:

- а) вона не має точки абсолютного нуля; б) є якісною шкалою;
- в) враховує лише якісні характеристики об'єктів; г) має масштаб;
- д) інша відповідь..

9. Для пропорційної шкали можуть використовуватися:

- а) всі арифметичні дії; б) обмежене коло арифметичних дій;
- в) арифметичні дії не мають сенсу; г) інша відповідь.

10. Залежна змінна – це

- а) змінна, яка залежить від експериментатора, фактор, який змінюється експериментатором;
- б) змінна, яка не залежить від експериментатора, фактор, зміна якого залежить від незалежної змінної;
- в) інша відповідь.

✍ Контрольні питання

для опрацювання лекційного матеріалу і підготовки до практичних занять

1. У чому полягає роль застосування методів математичної статистики в психології?
2. Які основні поняття застосовуються у математичній статистиці при обробці даних психологічних досліджень?
3. Що передбачає математична обробка даних психологічних досліджень?
4. Що розуміють під вимірюванням у психології?
5. За допомогою чого проводиться вимірювання?
6. Які чотири види вимірювальних шкал застосовуються у математичній статистиці для вимірювань психологічних явищ? Дайте характеристики цим шкалам, наведіть приклади.
7. У чому полягає правило ранжирування? Як визначаються зв'язані ранги?
8. За якою формулою знаходиться розрахункова сума?
9. Які елементи називають «даними», «значеннями»?
10. Охарактеризуйте залежні та незалежні змінні.

11. Які основні задачі у психології вирішуються за допомогою методів математичної статистики? Охарактеризуйте їх та наведіть приклади.

12. Що називається вибіркою. Наведіть приклади.

13. Що розуміють під репрезентативністю вибірки? Які є методи підвищення репрезентативності вибірки?

14. Охарактеризуйте поняття статистична значимість та вкажіть традиційні рівні значимості, які використовуються психологами.

15. Поясніть правило прийняття статистичного висновку за допомогою «осі значимості».

✍ Завдання для самостійного опрацювання

1. Визначити, в якій шкалі (найменувань, порядковій, інтервалів, пропорційній) представлено кожне з наведених нижче вимірювань:

- порядковий номер досліджуваного у списку;
- кількість питань в анкеті, як міра складності опитування;
- впорядкування досліджуваних за часом вирішення тестової задачі;

▪ академічний статус (асистент, доцент, професор), як вказівка на належність до відповідної категорії;

▪ академічний статус (асистент, доцент, професор), як міра просування по службі;

- телефонні номери;
- час вирішення задачі.

2. Чи правильно проведено ранжирування метричних даних, наведених у таблиці? Які змінні – дискретні або неперервні підлягають опрацюванню? Відповіді обґрунтуйте.

Таблиця 1.1.

Час виконання завдання (t, секунд)

Учасник	x_i (с)	Ранг
А	35	3
Б	41	6
В	33	2
Д	40	5
К	40	5
Л	29	1
Н	56	8
П	45	7
Р	38	4

3. Зберіть метричні дані про зріст ваших одногрупників (у см), упорядкуйте вибірку та проведіть ранжирування отриманих даних.

4. Для кожного з наведених нижче досліджень визначте, яка шкала вимірювань була використана при вимірі характеристик поведінки.

▪ Дослідники вирішили виміряти час, затрачений дітьми на виконання своєї улюбленої справи за наявності чи відсутності лідера групи та залежно від типу лідера: автократичного чи демократичного. Виявилось, що автократичні лідери можуть бути ефективними тільки тоді, коли вони мають можливість строго слідкувати за діями учасників їх груп.

▪ Експериментатор хоче з'ясувати, чи правда те, що ті люди, батьки яких регулярно запрошували в дім різних людей, з різною освітою, звичаями та зовнішністю, коли виростають, частіше допомагають незнайомцям.

▪ Дослідники вирішили перевірити, чи правда, що люди з низькою самоповагою схильні принижувати учасників інших груп.

▪ Дослідник вирішив з'ясувати, чи впливає досвід на швидкість проходження лабіринту.

▪ Дослідник хоче з'ясувати, який з п'яти видів морозива більше сподобається дітям.

5. Для якої з наступних шкал вимірювань наведений правильний приклад?

▪ *інтервальна шкала* – номери аудиторій в університеті;
▪ *шкала відношень* – температура в градусах Фаренгейта;
▪ *номінальна шкала* – як довго дитина здатна сприймати нову інформацію;

▪ *порядкова шкала* – студенти вирішили, що викладач X самий демократичний, викладач У другий після нього тощо.

6. Побудуйте кілька залежних та незалежних вибірок.

Теми рефератів

1. Мета взаємодії математичних та психологічних наук.
2. Логіка використання статистичних методів у психології.
3. Процедура вибірки: мета вибіркового дослідження, види вибірок, випадкові вибірки, методи формування випадкових вибірок.
4. Шкали вимірювання та їх застосування.

 ТЕМА 2. Аналіз зв'язку між змінними. Міри зв'язку в параметричній статистиці. Коефіцієнт кореляції Пірсона.

План

1. Загальне поняття про зв'язок. Функціональний та кореляційний зв'язок.
2. Коефіцієнт кореляції Пірсона. Обчислення коефіцієнта кореляції Пірсона.
3. Особливості та помилки коефіцієнта кореляції.

Вивчити основні поняття: зв'язок між змінними, кореляційний зв'язок, діаграма розсіювання, коефіцієнт кореляції Пірсона.

✍ Тестові завдання

1. Кореляційний аналіз дозволяє виявити:
 - а) форму зв'язку між змінними;
 - б) силу та напрям зв'язку між змінними;
 - в) вплив змінних одна на одну; г) інша відповідь.
2. Наявність якого кореляційного зв'язку передбачає твердження «Чим більше боязкою є людина, тим менше вона має шансів зайняти у суспільстві домінуючу позицію» ?
 - а) прямого; б) оберненого ;
 - в) нейтрального; г) інша відповідь.
3. Якщо одному значенню одної змінної відповідає цілий спектр значень іншої змінної і при цьому зміна значення одної змінної приводить до зміни значень іншої, то між цими змінними існує:
 - а) функціональний зв'язок; б) слабкий зв'язок;
 - в) кореляційний зв'язок; г) інша відповідь.
4. Кореляційна залежність, при якій із зростанням або спаданням значень одної змінної, інша змінна в середньому також зростає або спадає називається:
 - а) лінійною залежністю; б) нелінійною залежністю;
 - в) оберненою залежністю; г) інша відповідь.
5. Ступінь кореляційного зв'язку визначається :
 - а) модою; б) медіаною; в) коефіцієнтом кореляції;
 - г) стандартним відхиленням; д) інша відповідь.
6. Ступінь кореляційного зв'язку визначається коефіцієнтами кореляції, які набувають значень:
 - а) тільки -1, 0 та 1; б) додатних значень;
 - в) значення, які належать проміжку [-1;1] в деяких випадках проміжку [0;1];
 - г) будь-яких значень; д) інша відповідь.
7. Коефіцієнт лінійної кореляції Пірсона характеризує :
 - а) силу будь-якого зв'язку між ознаками; б) середнє значення;
 - в) силу лінійного кореляційного зв'язку між ознаками;
 - г) величину розсіювання; д) інша відповідь.
8. Значення коефіцієнта кореляції Пірсона $r_{xy} = 1$ вказує на
 - а) відсутність зв'язку; б) слабкий зв'язок;
 - в) лінійний прямий зв'язок;
 - г) лінійний обернений зв'язок; д) інша відповідь.
9. Значення коефіцієнта кореляції Пірсона $r_{xy} = 0$ вказує на
 - а) відсутність зв'язку; б) слабкий зв'язок;
 - в) лінійний прямий зв'язок;
 - г) лінійний обернений зв'язок; д) інша відповідь.

**✍ Контрольні питання
для опрацювання лекційного матеріалу і підготовки
до практичних занять**

1. Охарактеризуйте поняття функціонального та кореляційного зв'язку між змінними.
2. Як графічно можна зобразити зв'язок між двома змінними?
3. Поясніть види кореляційного зв'язку.
4. Запишіть формулу для визначення коефіцієнта кореляції Пірсона.
5. Проаналізуйте значення коефіцієнта кореляції Пірсона.
6. Дотримання яких умов є необхідним для застосування коефіцієнта кореляції Пірсона?
7. Вкажіть причини та помилки, які можуть виникати при інтерпретації коефіцієнта кореляції Пірсона?

✍ Завдання для самостійного опрацювання

1. За наведеними значеннями IQ (по Векслеру) у батьків і дітей визначити чи існує зв'язок між рівнем інтелекту у батьків і дітей.

Батьки	117	108	121	106	117	115	108	128	116	122
Діти	109	119	118	124	109	112	102	115	111	102

2. 20 школярів отримали тести на визначення наочно-образного (змінна X) і вербального (змінна Y) мислення. Проводилося вимірювання середньої швидкості вирішення тестів (у секундах). Отриманий результат представлений у Таблиці 2.1.:

Таблиці 2.1. *Середня швидкість
вирішення тестів.*

X	19	32	33	44	28	35	39	39	44	44
Y	17	7	17	28	27	31	20	17	33	42

X	24	38	29	40	42	32	48	42	33	47
Y	10	28	13	12	42	45	24	45	26	13

Психолога цікавить питання: чи існує зв'язок між часом вирішення цих завдань?

3. Чи існує кореляційний зв'язок між показниками значущості типів цінностей на рівні нормативних ідеалів між студентами економістами і студентами психологами?

Таблиця 2.2. *Результати опитування Ш.Шварца.*

№п/п	Цінності	Студенти економісти	Студенти психологи
1.	Комфортність	5	8
2.	Традиції	10	10
3.	Доброта	4	4
4.	Самостійність	7	2

5.	Стимул	6	6
6.	Досягнення	3	1
7.	Влада	8	7
8.	Безпека	2	5

4. Чи існує кореляційний зв'язок між показниками агресивності і тривожності у підлітків з девіантною поведінкою?

Таблиця 2.3. Показники тривожності і агресивності.

№п/п	Досліджувані	Рівень агресивності	Рівень тривожності
1.	А.П.	212	187
2.	А.М.	213	183
3.	В.К.	208	182
4.	Г.М.	213	185
5.	К.Л.	209	181
6.	М.П.	201	186
7.	О.Р.	211	185
8.	О.П.	207	180
9.	О.С.	213	182
10.	П.Л.	211	184
11.	П.С.	211	176
12.	Р.К.	206	177
13.	С.М.	212	180
14.	Т.У.	207	181
15.	Я.Ф.	205	183

5. Чи існує кореляційний зв'язок між показниками особистісної і ситуативної тривожності серед старшокласників?

Таблиця 2.4. Результати за методикою Спілбергера-Ханіна.

№п/п	Досліджувані	Ситуативна тривожність	Особистісна тривожність
1.	А.П.	35	36
2.	А.М.	40	39
3.	В.К.	39	47
4.	Г.М.	37	54
5.	К.Л.	43	52
6.	М.П.	38	53
7.	О.Р.	37	34
8.	О.П.	44	42
9.	О.С.	42	51
10.	П.Л.	45	44

11.	П.С.	56	47
12.	Р.К.	60	67
13.	С.М.	42	57

6. Встановити, чи існує кореляційний зв'язок між масою тіла і артеріальним тиском? Оцінити характер та силу кореляційного зв'язку, значимість коефіцієнту кореляції. Дані досліджень наведено в Таблиці 2.5:

Таблиця 2.5. Дані вимірювання артеріального тиску

Маса, X	120	80	110	100	90
Артеріальний тиск, Y	150	110	135	140	115

Теми рефератів

1. Кореляційний зв'язок. Інтерпретація коефіцієнта кореляції.
2. Виведення коефіцієнта кореляції Пірсона.
3. Помилки інтерпретації коефіцієнта кореляції Пірсона.

ТЕМА 3. Міри зв'язку в непараметричній статистиці.

Коефіцієнт кореляції. Залежність типу коефіцієнта кореляції від способу вимірювання.

План

1. Типи вимірювання змінних.
2. Коефіцієнт кореляції ϕ .
3. Точковий бісеріальний коефіцієнт кореляції.
4. Тетрахоричний коефіцієнт кореляції.
5. Коефіцієнт рангової кореляції Спірмена.
6. Коефіцієнт τ -Кендалла.
7. Бісеріальний коефіцієнт рангової кореляції.
8. Множинна кореляція.

Вивчити основні поняття і формули: коефіцієнт кореляції ϕ , точковий бісеріальний коефіцієнт кореляції, тетрахоричний коефіцієнт кореляції, коефіцієнт рангової кореляції Спірмена, коефіцієнт τ -Кендалла, бісеріальний коефіцієнт рангової кореляції, множинна кореляція.

Тестові завдання

1. Для пошуку зв'язку між змінними, виміряними у порядковій шкалі використовують:

- а) коефіцієнт кореляції Спірмена; б) коефіцієнт кореляції Пірсона;
- в) критерій Колмогорова-Смірнова; г) інша відповідь.

2. Для пошуку зв'язку між змінними, виміряними у дихотомічній шкалі використовують:

- а) коефіцієнт кореляції Спірмена; б) коефіцієнт кореляції Пірсона;
- в) коефіцієнт кореляції ϕ ; г) інша відповідь.

3. Якщо змінні, виміряними у порядковій шкалі, то для встановлення зв'язку між ними використовують:

- а) коефіцієнт кореляції τ -Кендалла;
 б) коефіцієнт кореляції Пірсона;
 в) точковий бісеріальний коефіцієнт кореляції; г) інша відповідь.

4. Дихотомічна шкала є найпростішим випадком:

- а) шкали інтервалів; б) шкали найменувань;
 в) порядкової шкали; г) шкали відношень; д) інша відповідь.

5. Для пошуку зв'язку між змінними, одна з яких виміряна у дихотомічній шкалі, а друга – в шкалі інтервалів або відношень, використовують:

- а) коефіцієнт кореляції Спірмена; б) коефіцієнт кореляції Пірсона;
 в) точковий бісеріальний коефіцієнт кореляції; г) інша відповідь.

6. Для пошуку зв'язку між змінними, одна з яких виміряна у дихотомічній шкалі, а друга – в порядковій, використовують:

- а) коефіцієнт кореляції Спірмена;
 б) бісеріальний ранговий коефіцієнт кореляції Кертена і Гласна;
 в) точковий бісеріальний коефіцієнт кореляції; г) інша відповідь.

7. У випадку відсутності таблиці критичних значень для обчислення значення коефіцієнта T_ϕ , необхідного при побудові осі значимості, використаємо формулу:

$$\text{а) } T_\phi = |r_{eml}| \sqrt{\frac{n-2}{1-(r_{eml})^2}}; \quad \text{б) } T_\phi = |r_{eml}| \sqrt{\frac{n-2}{1-r_{eml}}};$$

$$\text{в) } T_\phi = (r_{eml})^2 \sqrt{\frac{n-2}{1-r_{eml}}}; \quad \text{г) інша відповідь.}$$

8. Вкажіть правильну формулу для розрахунку коефіцієнта кореляції ϕ :

$$\text{а) } \phi = \frac{P_{xy} - P_x P_y}{\sqrt{q_x q_y}}; \quad \text{б) } \phi = \frac{P_{xy} - P_x P_y}{\sqrt{P_x q_x P_y q_y}}; \quad \text{в) } \phi = \frac{P_{xy} - P_x P_y}{P_x q_x P_y q_y};$$

г) інша відповідь.

9. Вкажіть правильну формулу для розрахунку коефіцієнта рангової кореляції Спірмена:

$$\text{а) } r_s = \frac{6 \sum (X_i - Y_i)^2}{n(n^2 - 1)}; \quad \text{б) } r_s = 1 - \frac{6 \sum (X_i - Y_i)^2}{n(n^2 - 1)};$$

$$\text{в) } r_s = 1 - \frac{6 \sum (X_i - Y_i)}{n(n^2 - 1)}; \quad \text{г) інша відповідь.}$$

10. Вкажіть правильну формулу для розрахунку коефіцієнта τ -Кендалла:

$$\text{а) } \tau = \frac{P+Q}{n(n-1)/2}; \quad \text{б) } \tau = \frac{P-Q}{(n-1)/2}; \quad \text{в) } \tau = \frac{P-Q}{n(n-1)/2};$$

г) інша відповідь.

11. Вкажіть правильну формулу для розрахунку точкового бісеріального коефіцієнта кореляції:

$$\text{а) } r_{pb} = \frac{M_{Y_1} - M_{Y_0}}{s_y} \sqrt{\frac{n_1 n_0}{n(n-1)}}; \text{ б) } r_{pb} = \frac{M_{Y_1} + M_{Y_0}}{s_y} \sqrt{\frac{n_1 n_0}{n(n-1)}};$$

$$\text{в) } r_{pb} = \frac{M_{Y_1} - M_{Y_0}}{s_y} \sqrt{\frac{n_1 + n_0}{n(n-1)}}; \text{ г) інша відповідь.}$$

**✍ Контрольні питання
для опрацювання лекційного матеріалу і підготовки
до практичних занять**

1. Дайте визначення кореляційної залежності.
2. Які коефіцієнти кореляції використовуються в непараметричній статистиці?
3. По відношенню до потреб пошуку зв'язку, в яких шкалах можуть бути виміряні дані?
4. Поясніть, що означає – ознака виміряна в дихотомічній шкалі з припущенням про нормальний розподіл.
5. Дотримання яких умов є необхідним для застосування коефіцієнта кореляції ϕ ?
6. Як обчислюється коефіцієнт кореляції ϕ у випадку, коли задано таблицю спряженості ознак?
7. Дотримання яких умов є необхідним для застосування точкового бісеріального коефіцієнта кореляції?
8. При яких умовах для встановлення зв'язку між змінними використовується тетрагоричний коефіцієнт кореляції?
9. У якому випадку використовується для встановлення зв'язку між змінними коефіцієнт рангової кореляції Спірмена та τ -Кендалла?
10. Дотримання яких умов є необхідним для застосування коефіцієнта рангової кореляції Спірмена та τ -Кендалла?
11. Дотримання яких умов є необхідним для застосування бісеріального рангового коефіцієнта кореляції?
12. Як встановити зв'язок ознаки X з двома іншими ознаками Y_1 та Y_2 ?

✍ Завдання для самостійного опрацювання

1. Зобразити у графічному вигляді лінійну кореляцію (узгодженість) між показниками зросту та ваги студентів групи.
2. За даними, наведеними у Таблиці 3.1., визначити коефіцієнт кореляції між сімейним станом студентів-чоловіків (0–неодружений, 1–одружений) і рівнем їх успішності (0–рівень успішності нижче середнього, 1–рівень успішності вище середнього).

Таблиця 3.1. Зв'язок між рівнем успішності та сімейним станом студентів-чоловіків.

Сімейний стан	0	1	1	0	1	0	1	1	0	1	0	0	1	1	1
Рівень успішності	0	0	1	1	0	0	1	0	1	1	1	0	1	0	1

3. Психолог перевіряє гіпотезу про існування гендерних відмінностей у показниках інтелекту. Для цього за методикою Айзенка було досліджено 20 підлітків. Результати дослідження представлені у Таблиці 3.2.

Таблиця 3.2. Рівень інтелекту досліджуваних

№	Стать	Рівень інтелекту
1.	1	102
2.	0	110
3.	1	86
4.	1	90
5.	0	120
6.	1	78
7.	0	95
8.	0	103
9.	1	102
10.	1	93
11.	0	102
12.	1	104
13.	1	98
14.	1	109
15.	0	100
16.	1	105
17.	0	97
18.	0	106
19.	1	106
20.	0	102

4. Оцінити зв'язок між активністю студентства (заняттях спортом і різноманітними видами мистецтва, участь у громадських акціях тощо) і роками навчання (молодші або старші курси). Емпіричні дані систематизовано у таблицю зв'язаності ознак (Таблиця 3.3).

Таблиця 3.3. Дані дослідження активності студентів різних курсів.

Роки навчання, У	Характеристика активності, Х		Кількість студентів
	неактивні (0)	активні(1)	
1-2 курси (1)	a=17	b=36	53
4-5 курси (0)	c=25	d=12	37
Всього	42	48	90

5. Оцінити зв'язок між захопленістю учнів знаннями (ознака Х) та їхньою схильністю до математики (ознака У): 1– наявність ознаки; 0 – відсутність ознаки.

Таблиця 3.4. *Результати експерименту.*

№п/п	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
X	0	1	0	0	1	1	1	0	0	1	1	0	0	1	0	1	1	0	0	1
У	0	1	1	0	1	0	1	0	1	1	1	0	0	1	0	1	1	1	0	1

6. Психолог перевіряє гіпотезу про існування гендерних відмінностей у вербальних здібностях. Для вирішення даної задачі 15 підлітків різної статі були проранжовані вчителем літератури по мірі вираження їх вербальних здібностей. Отримані дані представлені у Таблиці 3.5:

Таблиця 3.5. *Вербальні здібності підлітків.*

№	Стать, X	Ранги вербальних здібностей, Y
1	1	1
2	0	10
3	1	6
4	1	9
5	0	15
6	1	7
7	0	8
8	0	13
9	1	4
10	1	3
11	1	5
12	0	11
13	1	12
14	1	2
15	0	14

7. Група людей надала інформацію про свою вагу. Визначити значення коефіцієнту кореляції між статтю (0-жін, 1-чол) і вагою.

Таблиця 3.6. *Результати вимірювань ваги досліджуваних.*

Стать	0	0	1	1	1	0	1	1	0	0	0	1	1
Вага	60	78	65	95	69	77	49	62	49	76	70	77	72

8. Визначити чи існує зв'язок між якостями людини у представлені «Я дійсний» та «Я ідеальний» за результатами проведеного психологом ранжування цих якостей.

Таблиця 3.7. *Якості людини у представлені «Я дійсний» та «Я ідеальний»*

Якості особистості	«Я дійсний»	«Я ідеальний»
відповідальність	7	1

комунікативність	2	5
напористість	3	7
енергійність	1	6
життєрадісність	4	4
терпимість	5	3
рішучість	6	2

Теми рефератів

1. Бісеріальний коефіцієнт кореляції.
2. Коефіцієнт множинної кореляції.

ТЕМА 4. Регресійний аналіз. Визначення коефіцієнтів регресії.

Види рівнянь регресії.

План

1. Задачі регресійного аналізу.
2. Визначення коефіцієнтів регресії.
3. Обчислення значень залежної змінної.
4. Обчислення похибки рівняння регресії.
5. Види рівнянь регресії.
6. Загальні принципи вибору рівняння регресії.

Вивчити основні поняття: регресійний аналіз, рівняння лінії регресії, коефіцієнти регресії.

Тестові завдання

1. Регресійний аналіз використовується для:
 - а) пошуку сили зв'язку між змінними;
 - б) пошуку залежних та незалежних змінних;
 - в) пошуку форми зв'язку між змінними; г) інша відповідь.
2. Якщо в регресійному аналізі одна змінна називається залежною, а інша – незалежною, то:
 - а) це просто умовні позначення;
 - б) це дійсно означає, що одна змінна впливає на іншу;
 - в) це означає, що необхідно провести додатковий аналіз;
 - г) інша відповідь.
3. При проведенні регресійного аналізу між ознаками X та Y знайшли такі значення коефіцієнтів: $a=18,6$; $b=0,35$. Рівняння регресії для залежності X від Y записується у вигляді:
 - а) $Y = 18,6X + 0,35$; б) $Y = 18,6 + 0,35X$;
 - в) $X = 18,6 + 0,35Y$; г) інша відповідь.
4. Суть методу найменших квадратів полягає у:
 - а) мінімізації суми відхилень експериментальних значень від теоретичних;

- б) мінімізації суми квадратів відхилень експериментальних значень від теоретичних;
 в) мінімізації дисперсії результуючої ознаки;
 г) інша відповідь.
5. У рівнянні регресії $Y(X) = a + bX$ величина Y – це:
 а) результуючий показник; б) коефіцієнт регресії;
 в) вільний член; г) інша відповідь.
6. У рівнянні регресії $Y(X) = a + bX$ величина a – це:
 а) результуючий показник; б) коефіцієнт регресії;
 в) вільний член; г) інша відповідь.
7. Співвідношення між заробітною платою (в гривнях) Y і освітою (в роках) X задається рівнянням $Y = 12,3 + 425X$. Особа, яка навчалася додатково один рік, може очікувати на таку оплату:
 а) 12,3; б) 425; в) 437,3; г) інша відповідь.
8. Співвідношення між заробітною платою (в гривнях) Y і освітою (в роках) X задається рівнянням $Y = 12,3 + 425X$. Особа, яка навчалася додатково нуль років, може очікувати на таку оплату:
 а) 12,3; б) 425; в) 437,3; г) інша відповідь.

**✍ Контрольні питання
 для опрацювання лекційного матеріалу і підготовки
 до практичних занять**

1. Які задачі вирішуються за допомогою регресійного аналізу?
2. Як записується загальне рівняння прямої лінії регресії?
3. У чому полягає метод вибраних точок?
4. Суть методу найменших квадратів.
5. Як визначається похибка рівняння регресії?
6. Як встановлюється значимість отриманих результатів?
7. Які загальні принципи вибору рівняння регресії?
8. Як записується рівняння регресії гіперболічного типу та знаходяться його коефіцієнти?
9. Як записується рівняння регресії логарифмічного типу та знаходяться його коефіцієнти?
10. Як записується рівняння регресії степеневі функції та знаходяться його коефіцієнти?

✍ Завдання для самостійного опрацювання

1. Психологи виявили взаємозв'язок між успішністю з математики Y та показником невербального інтелекту X , який задається рівнянням $Y = 2 + 0,03X$. Встановити, якою буде середня успішність з математики в учня із показником невербального інтелекту рівного 132; 120; 89?

2. На основі даних IQ батьків та їх дітей (Таблиця 4.2.) побудувати лінію регресії (двома методами) та визначити похибки отриманих рівнянь регресії.

Таблиця 4.2. Рівень IQ батьків та їх дітей

Батьки	129	101	137	112	115	111	94	116	98	118
Діти	109	19	110	123	109	122	91	111	92	126

3. У 10 підлітків психолог порівнює бали по проведеному тесту (змінна X) та оцінки по математиці (змінна Y) (Таблиця 4.3.). Побудувати рівняння лінії регресії, яке показує взаємозв'язок між оцінками з математики і результатами проведеного психологом тесту.

Таблиця 4.3. Результати тесту та оцінки з математики.

№ п/п досліджуваного	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Бали тесту, X	8	8	10	10	14	16	18	18	16	14
Оцінки з математики, Y	4	7	8	11	12	9	10	7	11	7

4. Проведено вимірювання маси тіла та артеріального тиску 5 досліджуваних. За результатами отриманих даних, що наведено в Таблиці 4.4., побудувати лінію регресії і встановити значимість коефіцієнту регресії.

Таблиця 4.4. Результати вимірювань маси тіла досліджуваних.

Маса, X	120	80	110	100	90
Артеріальний тиск, Y	150	110	135	140	115

Теми рефератів

1. Види рівнянь регресії та визначення їх коефіцієнтів.
2. Алгоритм вибору рівняння регресії.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. МЕТОДИ СТАТИСТИЧНОГО ВИСНОВКУ.

ТЕМА 5. Психологічні та статистичні гіпотези. Особливості перевірки статистичної гіпотези.

План

1. Психологічні та статистичні гіпотези.
2. Направлені і ненаправлені статистичні гіпотези.
3. Особливості перевірки статистичної гіпотези.
4. Помилка I роду та рівень значимості критерію.
5. Помилка II роду та потужність статистичного критерію.

Вивчити основні поняття: психологічна гіпотеза, статистичні гіпотези, нульова та альтернативна гіпотези, направлені та ненаправлені статистичні гіпотези, помилка I роду, помилка II роду.

✍ Тестові завдання

- 1.** Методи статистичного висновку спрямовані на:
 - а) виявлення зв'язку між явищами;
 - б) пошук причинно-наслідкового зв'язку;
 - в) пошук форми і напрямку зв'язку;
 - г) інша відповідь.
- 2.** Помилка I роду при перевірці статистичної гіпотези полягає у тому, що:
 - а) відхиляють нульову гіпотезу, тоді як вона є істинна;
 - б) приймають нульову гіпотезу, тоді як вона є хибною;
 - в) відхиляють альтернативну гіпотезу, тоді як вона є істинна;
 - г) інша відповідь.
- 3.** Помилка II роду при перевірці статистичної гіпотези полягає у тому, що:
 - а) відхиляють нульову гіпотезу, тоді як вона є істинна;
 - б) приймають нульову гіпотезу, тоді як вона є хибною;
 - в) приймають альтернативну гіпотезу, тоді як вона є хибною;
 - г) інша відповідь.
- 4.** Для перевірки статистичної значущості результатів, одержаних на основі аналізу експериментальних даних, формулюють і перевіряють:
 - а) наукові гіпотези; б) статистичні гіпотези;
 - в) загальні припущення; г) інша відповідь.
- 5.** Будь-яке припущення про вигляд або властивості розподілу досліджуваної в експерименті випадкової величини називають:
 - а) науковою гіпотезою; б) статистичною гіпотезою;
 - в) висновком; г) інша відповідь.
- 6.** Статистичні гіпотези розглядаються на :
 - а) строгому рівні; б) парами;
 - в) в літературі; г) інша відповідь.
- 7.** Нульова гіпотеза H_0 є припущенням про ... відмінності між порівнюваними значеннями
 - а) суттєві; б) нульові; в) досить значні; г) інша відповідь.
- 8.** Нульова гіпотеза H_0 може бути
 - а) правильною чи неправильною;
 - б) некоректно сформульованою;
 - в) коректно сформульованою; г) інша відповідь.
- 9.** Якщо в результаті перевірки нульова гіпотеза підтверджується, то кажуть, що відмінність:
 - а) статистично значуща;
 - б) статистично незначуща;
 - в) одинична; г) інша відповідь.
- 10.** Альтернуюча гіпотеза заперечує твердження:
 - а) про суттєві відмінності; б) нульові гіпотези;
 - в) про ненульові відмінності; г) інша відповідь.

11. Якщо внаслідок статистичної перевірки нульова гіпотеза відхиляється, то приймається:

- а) рішення про повторне проведення експерименту;
- б) основна гіпотеза; в) альтернуюча гіпотеза; г) інша відповідь.

12. Найчастіше рівень значущості беруть рівним:

- а) 0,95 або 0,99; б) 0,05 або 0,01, рідше 0,001;
- в) нулю; г) інша відповідь.

✍ Контрольні питання

для опрацювання лекційного матеріалу і підготовки до практичних занять

1. Які задачі вирішуються за допомогою методів статистичного висновку?

2. Дайте визначення психологічної гіпотези.

3. Сформулюйте визначення статистичної гіпотези.

4. Як поділяються статистичні гіпотези? Охарактеризуйте кожен тип.

5. Дайте визначення направленої та ненаправленої гіпотези. Наведіть прилади.

6. Як проводиться перевірка статистичних гіпотез?

7. Дайте визначення помилки I роду.

8. Дайте визначення помилки II роду.

9. Поясніть використання «осі значимості» для прийняття статистичної гіпотези.

10. Сформулюйте етапи прийняття статистичного висновку.

✍ Завдання для самостійного опрацювання

1. Порівнюється рівень інтелекту студентів першої та другої груп (номера груп умовні). Сформулюйте нульову та альтернативну, направлену та ненаправлену гіпотези.

2. Порівнюється рівень розумового розвитку учнів шкіл №1 та №2 (номери шкіл умовні). Сформулюйте нульову та альтернативну, направлену та ненаправлену гіпотези.

3. В результаті опрацювання експериментальних даних за вибраним статистичним методом отримано емпіричну статистику $\chi_{\text{емп}}=2,9$

та відповідні критичні значення $\chi_{\text{кр}} = \begin{cases} 2,064, \text{ для } P \leq 0,05 \\ 2,797, \text{ для } P \leq 0,01 \end{cases}$. Побудуйте «вісь значимості» та сформулюйте статистичний висновок.

📖 Темі рефератів

1. Ідея перевірки статистичної гіпотези.

2. Статистичне рішення та ймовірність помилки.

ТЕМА 6. Виявлення відмінностей у рівні прояву ознаки.

План

1. Задача зіставлення і порівняння.
2. U-критерій Манна-Уїтні.
3. t-критерій Стьюдента для незалежних вибірок.
4. S-критерій Джонкіра.
5. Алгоритм вибору критерію порівняння.

Вивчити основні поняття: незалежні вибірки, U-критерій Манна-Уїтні, t-критерій Стьюдента, S-критерій Джонкіра.

Тестові завдання

1. При застосуванні критерію Манна-Уїтні, якщо є однакові значення ознаки, то вони одержують ранг рівний ... тих рангів, які б вони одержали, якщо були би різними

- а) сумі; б) середньому арифметичному значень;
- в) середньому геометричному значень; г) інша відповідь.

2. Критичні значення U-критерію Манна-Уїтні при заданому рівні значущості визначають:

- а) за таблицею критичних значень t-критерію Стьюдента;
- б) за таблицею критичних значень критерію Манна-Уїтні;
- в) рівним 8; г) інша відповідь.

3. Якщо в дослідженні використовується контрольна група і при цьому в експериментальній групі буде виявлено значимі відмінності, а в контрольній – ні, то це:

- а) помилка експерименту;
- б) може свідчити про ефективність впливу факторів;
- в) різні результати; г) інша відповідь.

4. Якщо дослідження будь-якої вибірки не пов'язане з дослідженням інших вибірок і вибірки формуються випадково, то вони будуть:

- а) залежними; б) нез'язаними;
- в) незначущими; г) інша відповідь.

5. Для виявлення відмінностей у рівні прояву ознаки досліджуються 3 вибірки. Який з перелічених статистичних критеріїв слід обрати для аналізу результатів дослідження?

- а) t-критерій Стьюдента для незалежних вибірок;
- б) U-критерій Манна-Уїтні; в) S-критерій Джонкіра ;
- г) інша відповідь.

6. Критичні значення S-критерій Джонкіра при заданому рівні значущості визначають:

- а) за таблицею критичних значень t-критерію Стьюдента;
- б) за таблицею критичних значень S-критерій Джонкіра;
- в) інша відповідь.

7. В експериментальному дослідженні беруть участь три незалежні групи, в яких ознаки виміряні в порядковій шкалі. Який з перелічених статистичних критеріїв слід обрати для аналізу результатів дослідження?

- а) t-критерій Стьюдента для незалежних вибірок;
- б) U-критерій Манна-Уїтні; в) S-критерій Джонкіра;
- г) інша відповідь.

8. В експериментальному дослідженні беруть участь дві незалежні групи, в яких ознаки виміряні в шкалі відношень. Який з перелічених статистичних критеріїв слід обрати для аналізу результатів дослідження?

- а) t-критерій Стьюдента або U-критерій Манна-Уїтні;
- б) тільки U-критерій Манна-Уїтні;
- в) тільки S-критерій Джонкіра; г) інша відповідь.

**✍ Контрольні питання
для опрацювання лекційного матеріалу і підготовки
до практичних занять**

1. Охарактеризуйте умови та обмеження використання U-критерію Манна-Уїтні.

2. Які рекомендації доцільно використовувати на етапі підготовки даних двох вибірок до ранжирування при використанні U-критерію Манна-Уїтні?

3. За яким алгоритмом здійснюється підрахунок U-критерію Манна-Уїтні?

4. Прокоментуйте порядок практичного використання «осі значимості» для U-критерію Манна-Уїтні.

5. Охарактеризуйте умови, які є необхідними для використання t-критерій Стьюдента при вирішенні задачі порівняння.

6. За яким алгоритмом здійснюється підрахунок значення t-критерію Стьюдента?

7. Вкажіть призначення, охарактеризуйте умови та обмеження використання S-критерію Джонкіра.

8. За яким алгоритмом здійснюється підрахунок S-критерію Джонкіра.

9. Сформулюйте алгоритм вибору статистичного критерію для виявлення відмінностей у рівні прояву ознаки.

✍ Завдання для самостійного опрацювання

1. В учасників психологічного експерименту було виміряно рівень вербального інтелекту за допомогою методики Д. Векслера. Були обстежені 12 студентів спеціальності історія та 11 студентів спеціальності іноземна мова (Таблиця 6.1.).

Таблиця 6.1. Показники вербального інтелекту студентів

Студенти спеціальності історія	Студенти спеціальності іноземна мова
132	126
134	127
124	132
135	120
132	119
131	126
121	120
127	123
136	120
129	116
136	115
136	

Визначте, чи перевершують студенти спеціальності історія студентів спеціальності іноземна мова за рівнем вербального інтелекту.

2. При вимірюванні просторових порогів відчуття дотику у жінок і чоловіків отримані такі величини порогів (у мм):

Таблиця 6.2. Просторові порогові відчуттів дотику

Жінки	33	31	28	30	34	37	28	30
Чоловіки	37	36	32	35	29	34	37	

Дослідника цікавить питання: чи відрізняються між собою за величиною чуттєві порогові жінок і чоловіків?

3. Дві групи досліджуваних вирішують конструкторську задачу. Показник, який вимірюється – це час вирішення задачі (у годинах) (Таблиця 6.3.). Досліджувані першої групи отримали додаткову мотивацію у вигляді грошової нагороди. Психолога цікавить питання: чи впливає нагорода на час вирішення задачі?

Таблиця 6.3. Значення показника, який вимірюється

Група	Час вирішення задачі (у годинах)								
Перша	40	35	45	26	25	29	31	42	
Друга	46	18	50	45	31	35	41	30	35

4. Психолог вимірює час виконання складної сенсомоторної реакції вибору у двох групах. В першу групу входить 9 спортсменів високої кваліфікації, у другу – 8 людей, які не займаються активно спортом.

Психолог повинен перевірити гіпотезу про те, що середня швидкість складної сенсомоторної реакції вибору є вища у спортсменів, ніж ця величина у людей, які не займаються спортом

Таблиця 6.4. Час виконання складної сенсомоторної реакції вибору

Група	Час, виміряний у мс								
	Перша	510	545	420	610	585	530	490	580
Друга	580	698	700	621	640	561	680	630	

5. Перевірити чи експериментальний вплив привів до суттєвих змін в вимірюваних показниках (Таблиця 6.5).

Таблиця 6.5. Оцінка досліджуваного показника

№ досліджуваного	Контрольна група	№ досліджуваного	Експериментальна група
1.	24	1.	33
2.	18	2.	19
3.	16	3.	15
4.	27	4.	29
5.	28	5.	22
6.	19	6.	36
7.	15	7.	21
8.	21	8.	19
9.	24	9.	28
10.	31	10.	30

6. Психологом проведено тестування на визначення показника відповідальності (фактор Кеттла «у стінах») для підлітків загальноосвітніх шкіл після літніх канікул. Учні першої групи відпочивали у спеціалізованих загонах і брали участь у пошуковій діяльності, другу групу склали учні, які відпочивали у звичайних для них умовах (Таблиця 6.6).

Таблиця 6.6. Показник відповідальності учнів.

№ п/п	Перша група	№ п/п	Друга група
1.	8	1.	7
2.	7	2.	6
3.	8	3.	5
4.	9	4.	7
5.	7	5.	8
6.	6	6.	9
7.	9	7.	6
8.	8	8.	7
9.	8	9.	8
10.	7	10.	6
11.	9	11.	5

12.	6	12.	5
13.	7	13.	7
14.	9		
15.	9		
16.	8		

Чи можна стверджувати, що рівень показника відповідальності вищий у тих учнів, які брали участь у пошуковій діяльності?

7. На основі даних про вік докторів наук по психології і фізиці, вирішили перевірити гіпотезу про те, що між віком докторів психології і фізики існують значимі відмінності

Таблиця 7. Вік докторів наук

Д.псих.н	46	47	36	44	40	36	41	31	43	37	45	51	43
Д.ф.-м.н.	57	45	55	46	53	45	43	48	50	44	38	68	54

Проведіть перевірку сформульованої гіпотези.

8. Студентами спеціальності «Психологія» проведено тестування студентів двох груп, які в подальшому будуть розглядатися як контрольна і експериментальна групи.

Таблиця 9. Результати тестування

№ студента	Експериментальна група	Контрольна група
1	46	40
2	38	20
3	26	45
4	48	30
5	34	27
6	26	36
7	49	23
8	40	17
9	24	19
10	36	23
11	37	17
12	45	31

Чи існують між групами суттєві відмінності за рівнем прояву досліджуваної ознаки?

9. При виборі претендентів на посаду комерційного директора філії однієї фірми було проведено обстеження за допомогою Оксфордської методики експрес-відеодіагностики з використанням діагностичних рольових ігор. Обстеженням було охоплено 20 чоловіків віком від 25 до 40 років. Оцінювання проводилося за 15 значимими (з точки зору фірми) психологічними якостями, що забезпечують ефективну діяльність на вищезазначеній посаді. Однією з таких якостей була «Авторитетність». Наприкінці сеансу було проведено соціометричне

опитування учасників групи, під час якого вони були повинні відповісти на запитання: «Якщо представником фірми був би я, то я обрав би на посаду директора: 1)2) ... 3) ... ». Учасники знали, що кожний їх крок є матеріалом для діагностики, і, що поряд з іншим, перевіряється їхня здатність до об'єктивного судження про інших людей. В результаті цієї процедури кожен учасник отримав ту чи іншу кількість виборів від інших учасників, яка відображала його соціометричний статус у групі претендентів. (Таблиця 6.9).

Таблиця 6.9. Показники по групах з різним соціометричним статусом

№ учасників	Група 1	Група 2	Група 3	Група 4
1	5	5	5	9
2	5	6	6	9
3	2	7	7	8
4	5	6	7	8
5	4	4	5	7
Суми	21	28	30	41
Середні	4,2	5,6	6,0	8,2

Чи випадковою є тенденція підвищення середніх значень за шкалою авторитетності при переході від групи до групи (зліва направо)?

10. У вибірці з 28 чоловіків-керівників проводилося дослідження за допомогою 16-факторного особистісного опитувальника Р.Б. Кетелла.(Таблиця 6.10). Дані згруповані за віковими групами.

Таблиця 6.10. Індивідуальні значення випробовуваних а фактором N

№ досліджуваного	1 група (26-31pp)	2 група (32-37pp)	3 група (38-42pp)	4 група (46-52pp)
1	2	11	8	11
2	10	7	12	12
3	5	8	14	9
4	8	12	9	9
5	10	12	16	10
6	7	12	14	14
7	12	9	10	13

Чи можна стверджувати, що є певна тенденція зміни значень фактора N при переході від групи до групи?

Темі рефератів

1. Алгоритм прийняття рішення вибору критерію порівняння.
2. Критерій Q Розенбаума.

 ТЕМА 7. Оцінка достовірності зсуву значення. Задача дослідження змін. Алгоритм вибору критерію оцінки змін.

План

1. Задача дослідження змін.
2. Критерій знаків (G).
3. t-критерій Стьюдента для залежних вибірок.
4. Критерій χ_r^2 Фрідмана.
5. L-критерій тенденції Пейджса.
6. Алгоритм вибору критерію оцінки змін.

Вивчити основні поняття: залежні вибірки, критерій знаків G, t-критерій Стьюдента для залежних вибірок, критерій χ_r^2 Фрідмана, L-критерій тенденцій Пейджса.

 Тестові завдання

1. Якщо вибірки значень досліджуваної ознаки одержуються для однієї і тієї ж експериментальної вибірки, то вони будуть:
а) незалежними; б) зв'язаними;
в) незначущими; г) інша відповідь.
2. Критерій χ_r^2 Фрідмана використовують для:
а) перевірки гіпотези про відмінність у рівні прояву ознаки;
б) перевірки гіпотези про зсув значень;
в) перевірки гіпотези про зв'язок між змінними;
г) інша відповідь.
3. L-критерій Пейджса використовують для:
а) перевірки гіпотези про відмінність у рівні прояву ознаки;
б) перевірки гіпотези про зсув значень;
в) перевірки гіпотези про зв'язок між змінними;
г) інша відповідь.
4. Критерій Стьюдента для залежних ознак використовують для:
а) перевірки гіпотези про відмінність у рівні прояву ознаки;
б) перевірки гіпотези про зсув значень;
в) перевірки гіпотези про зв'язок між змінними;
г) інша відповідь.
5. В дослідженні використовують контрольну і експериментальну групи. Якщо в експериментальній групі буде виявлено значимі відмінності, а в контрольній – ні, то це означає:
а) методика не правильна; б) що вплив факторів є ефективним;
в) помилка експерименту; г) інша відповідь.
6. При застосуванні критерію знаків обсяг вибірок може бути:
а) менше 4; б) від 5 до 300;
в) тільки рівно 3; г) інша відповідь.

7. Якщо в дослідженні використовують контрольну і експериментальну групи, то можна порівнювати окремо результати різних вимірювань для експериментальної групи і окремо результати різних вимірювань для контрольної групи за:

- а) критеріями знаків, Пейджа, Фрідмана, t-критерієм Стьюдента;
- б) G-критерієм, U-критерієм Манна-Уїтні; S-критерієм Джонкіра;
- в) U-критерієм Манна-Уїтні; S-критерієм Джонкіра, t-критерієм

Стьюдента; г) інша відповідь.

8. Якщо в дослідженні використовують контрольну і експериментальну групи, то можна порівнювати результати експериментальної і контрольної групи до експерименту та окремо після експерименту за:

- а) критеріями знаків, Пейджа, Фрідмана, t-критерієм Стьюдента;
- б) G-критерієм, U-критерієм Манна-Уїтні; S-критерієм Джонкіра;
- в) U-критерієм Манна-Уїтні, S-критерієм Джонкіра, t-критерієм

Стьюдента; г) інша відповідь.

9. Встановити існування відмінностей між залежними вибірками та напрямок, за яким відбуваються зміни, можна за:

- а) t-критерієм Стьюдента; б) L-критерієм Пейджа;
- в) U-критерієм Манна-Уїтні; г) інша відповідь.

10. Для дослідження змін, які відбулися у вибірці в наслідок впливу, використовують:

- а) критерій знаків, t-критерій Стьюдента;
- б) L-критерій Пейджа, критерій χ_r^2 Фрідмана;
- в) U-критерій Манна-Уїтні, S-критерій Джонкіра;
- г) інша відповідь.

✍ Контрольні питання

для опрацювання лекційного матеріалу і підготовки до практичних занять

1. Які критерії використовуються для вирішення задачі дослідження змін?

2. Охарактеризуйте умови та обмеження, при яких застосовується G-критерій знаків.

3. Поясніть правило побудови «осі значимості» для G-критерій знаків.

4. За яких умов використовується t-критерій Стьюдента?

5. Охарактеризуйте умови, за яких використовується критерій χ_r^2 Фрідмана.

6. Що є характерним для таблиці критичних значень критерію Фрідмана?

7. За яких умов та обмежень використовується L-критерій Пейджа? Що дозволяє встановити цей критерій?

8. Якщо обмеження, при яких використовується L-критерій Пейджа, порушуються ($n > 12$ і число вимірювань більше 6), то який критерій слід вибрати для дослідження змін?

9. Який алгоритм вибору критерію оцінки змін?

✍ Завдання для самостійного опрацювання

1. Показники часу вирішення досліджуваними анаграм 1, 2, 3 представлені в Таблиці 7.1. Психолога цікавить питання, чи дійсно індивідуальний час розв'язання збільшується при такій послідовності представлення анаграм?

Таблиця 7.1. Час вирішення анаграм.

№ досліджуваних	Анаграма 1	Анаграма 2	Анаграма 3
1	5	7	235
2	7	20	604
3	2	5	93
4	2	8	171
5	35	7	141

2. Психолог проводить груповий тренінг. Його задача – виявити чи буде ефективним даний варіант тренінгу для зменшення рівня тривожності у групі.

Для цього психолог за допомогою тесту Тейлора два рази вимірював рівень тривожності у 14 учасників до та після проведення тренінгу (Таблиця 7.2.).

Таблиця 7.2. Результати вимірювань рівня тривожності

№п/	До тренінгу	Після тренінгу
1.	30	34
2.	39	39
3.	35	26
4.	34	33
5.	40	34
6.	35	40
7.	22	25
8.	22	23
9.	32	33
10.	23	24
11.	16	15
12.	34	27
13.	33	35
14.	34	37

Перевірте припущення психолога.

3. Отримавши результат, психолог вніс у спосіб тренінгу відповідні корективи. Він знову висунув гіпотезу: покращений спосіб тренінгу дозволяє ефективно понизити рівень тривожності досліджуваних.

Для перевірки даної гіпотези психолог провів аналогічний експеримент, але уже на більшій вибірці (Таблиця 7.3.)

Таблиця 7.3. *Результати вимірювань рівня тривожності*

№п/п	До тренінгу	Після тренінгу
1.	24	22
2.	12	12
3.	40	32
4.	30	31
5.	40	32
6.	35	24
7.	40	40
8.	32	12
9.	40	22
10.	24	21
11.	33	30
12.	38	26
13.	39	38
14.	25	23
15.	28	22
16.	36	22
17.	37	36
18.	32	38
19.	25	25

Перевірте гіпотезу психолога.

4. П'яти школярам надали тест і фіксували час розв'язування кожного завдання. Встановити чи будуть знайдені статистично значимі відмінності між часом розв'язання перших трьох задач тесту?

Таблиця 7.4. *Час вирішення трьох завдань(у хв.)*

№ п/п	1 завдання тесту	2 завдання тесту	3 завдання тесту
1	8	3	5
2	4	15	12
3	6	23	15
4	3	6	6
5	7	12	3

5. Психолог припустив, що в результаті розв'язання еквівалентних задач (т.т вони мають один і той же алгоритм розв'язання) час їх вирішення буде суттєво зменшуватися. Для перевірки гіпотези у 8 досліджуваних порівняли час розв'язання 1 і 3 задачі (Таблиця 7.5.)

Таблиця 7.5. Час розв'язання 1 і 3 задачі

№п/п	1	2	3	4	5	6	7	8
Час, витрачений на 1 задачу	4,0	3,5	4,1	5,5	4,6	6,0	5,1	4,3
Час, витрачений на 3 задачу	3,0	3,0	3,8	2,1	4,9	5,3	3,1	2,7

Перевірте правильність гіпотези, сформульованої психологом.

6. У групі студентів був проведений тренінг креативного мислення. Перед початком роботи тренінгу та після його закінчення були проведені тестові зрізи по паралельним формам тесту Й. Ніссинена і Е. Воутілайнена (методика вивчення творчого потенціалу) (Таблиця 7.6.). Дані зрізів наведені у таблиці.

Таблиця 7.6. Результати визначення творчого потенціалу групи студентів до і після проведення спеціального тренінгу (зрізи 1 і 2)

№	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Зріз 1	19	26	18	15	29	21	21	18	21	23
Зріз 2	17	20	20	18	30	25	28	19	20	27

Визначте результативність стимулюючого впливу тренінгу.

7. Шести студентам-психологам запропонували розв'язати чотири анаграми-терміни і фіксували час їх вирішення (Таблиця 7.7.).

Таблиця 7.7. Час розв'язання анаграм(у сек.)

Студент	ГАНР	АТСТЬ	ЯЛЕПАД	ПЕРТАРМА
Ірина	2,4	11,0	192,8	262,4
Оксана	3,7	12,9	109,2	214,7
Юрій	2,6	5,3	201,1	197,3
Олена	2,7	6,3	152,4	187,2
Михайло	4,2	3,0	167,4	208,5
Марія	5,2	22,3	187,5	240,4

Чи можна стверджувати, що з ростом довжини анаграми зростає час, затрачений на її розв'язання?

8. Припустимо, група студентів до та після тренінгу проходила тестування за методикою САН (самопочуття, активність, настрої) (Таблиця 7.8.)

Таблиця 7.8. Результати тестування за методикою САН

№	До тренінгу	Після тренінгу
1.	145	166
2.	180	183

3.	125	129
4.	143	146
5.	125	134
6.	170	179
7.	165	165
8.	161	162
9.	148	150
10.	180	185

Чи можна стверджувати, що робота на тренінгу допомогла студентам поліпшити їх функціональний стан?

9. В дослідженні вивчався вплив соціально-психологічного тренінгу на ступінь комфортності підлітків. Дослідник сформував дві групи. Одна з них брала участь у тренінгу, друга – ні. Кожному з досліджуваних ставилось питання: "Як часто Ваша думка співпадає з думкою однокласників?". Відповідати на питання необхідно було за допомогою 10-бальної шкали. Досліджувані відповідали на питання двічі: «до» та «після» тренінгу. Досліджувані контрольної групи теж відповідали на питання двічі без проведення тренінгу. Який із статистичних критеріїв потрібно обрати для аналізу даного дослідження? Відповідь поясніть.

10. Досліджувався вплив рекламної кампанії на вибір респондентами одного з двох товарів. Серед респондентів проводили опитування на предмет надання переваги одному з двох товарів. Опитування проводилось двічі: до рекламної кампанії та після. Дослідника цікавило, чи вплинула реклама на уподобання респондентів. Який із статистичних критеріїв потрібно обрати для аналізу даного дослідження? Відповідь поясніть.

Теми рефератів

1. Алгоритм прийняття рішення вибору критерію оцінки змін.
2. Критерій Т-Вилкоксона.

ТЕМА 8. Виявлення відмінностей у розподілі ознак.

Задача порівняння розподілу ознак. Алгоритм вибору критерію порівняння розподілів.

План

1. Задача порівняння розподілу ознак.
2. Критерій χ^2 –Пірсона.
3. Критерій λ Колмогорова-Смірнова.
4. Алгоритм вибору критерію порівняння розподілів.
5. Поняття про багатофункціональні критерії

Вивчити основні поняття: теоретичний розподіл, рівномірний розподіл, нормальний розподіл, емпіричний розподіл, критерій χ^2 -Пірсона, критерій λ Колмогорова-Смірнова, критерій ϕ^* – кутове перетворення Фішера.

✍ Тестові завдання

- Критерій ... дає можливість порівняти емпіричний розподіл із будь-яким теоретичним розподілом та 2 і більше емпіричні розподіли.
 - критерій χ^2 -Пірсона;
 - критерій Колмогорова-Смірнова;
 - критерій тенденцій Пейджа;
 - інша відповідь.
- Критерій ... дає можливість порівняти емпіричний розподіл із будь-яким теоретичним розподілом та два емпіричні розподіли.
 - критерій χ^2 -Пірсона;
 - критерій тенденцій Пейджа;
 - критерій Колмогорова-Смірнова;
 - інша відповідь.
- Критерій ... дає можливість встановити, яка доля спостережень характеризується ефектом, а яка – ні.
 - критерій χ^2 -Пірсона;
 - критерій Колмогорова-Смірнова;
 - критерій ϕ^* ;
 - інша відповідь.
- Критерій ... може використовуватися самостійно або в комплексі з іншими статистичними критеріями.
 - критерій χ^2 -Пірсона;
 - критерій Колмогорова-Смірнова;
 - критерій ϕ^* ;
 - інша відповідь.
- При порівнянні двох емпіричних розподілів за критерієм Колмогорова-Смірнова, необхідно щоб обсяги вибірок були:
 - $n > 50$;
 - $0 < n < 50$;
 - $n = 50$;
 - інша відповідь.
- При порівнянні емпіричного розподілу і теоретичного на основі вибірок об'єму $5 < n < 30$ потрібно використовувати:
 - критерій χ^2 -Пірсона;
 - критерій Колмогорова-Смірнова;
 - критерій ϕ^* ;
 - інша відповідь.
- При порівнянні емпіричного розподілу і теоретичного на основі вибірок об'єму $30 < n < 50$ потрібно використовувати:
 - критерій χ^2 -Пірсона;
 - критерій Колмогорова-Смірнова;
 - критерій ϕ^* ;
 - інша відповідь.
- При порівнянні двох емпіричних розподілів на основі вибірок об'єму $29 < n < 50$ потрібно використовувати:
 - критерій χ^2 -Пірсона;
 - критерій Колмогорова-Смірнова;
 - критерій ϕ^* ;
 - інша відповідь.

✍ Контрольні питання

для опрацювання лекційного матеріалу і підготовки до практичних занять

- Які статистичні критерії використовуються для порівняння розподілів?
- Для порівняння яких розподілів використовується критерій χ^2 -Пірсона?

3. Охарактеризуйте умови та обмеження, при яких застосовується критерій χ^2 –Пірсона.
4. Який алгоритм розрахунку емпіричного значення критерію?
5. Поясніть правило побудови «осі значимості» для критерію χ^2 –Пірсона.
6. Які розподіли можна порівнювати, використовуючи критерій Колмогорова-Смірнова?
7. При яких умовах та обмеженнях використовується критерій Колмогорова-Смірнова?
8. Як визначається величина d_{max} та будується «вісь значимості»?
9. Який алгоритм обчислення емпіричного значення λ ?
10. Поясніть алгоритм вибору критерію для порівняння розподілів.
11. При яких умовах використовується критерій ϕ^* ?
12. Які задачі можна вирішувати за допомогою кутового перетворення Фішера?

✍ Завдання для самостійного опрацювання

1. Зазвичай, після вечері пари в ресторани, рахунок для сплати надається частіше чоловікові, ніж жінці. Дослідник зацікавився питанням, чи буде виявлятися ця тенденція при домінуючій поведінці жінки (якщо вона уточнює у офіціанта інформацію про страви з меню, запитує перелік вин та таке інше).

Була сформована велика рандомізована вибірка ресторанів. Всі ресторани відвідувала одна і та ж сама пара. Однак в половині з них домінуючу роль відігравав чоловік, в другій – домінуючу поведінку демонструвала жінка. Дослідник відмічав, кому (чоловікові чи жінці) офіціант пред'являв рахунок (Таблиця 8.1.)

Таблиця 8.1. *Пред'явлення рахунку офіціантом*

	Домінуюча поведінка жінки	Домінуюча поведінка чоловіка
Пред'явлення рахунку жінці	16	4
Пред'явлення рахунку чоловіку	7	15
	23	19

Чи справедливою є гіпотеза про те, що рахунок пред'являється тому, хто демонструє домінуючу поведінку?

2. Психолог провів експеримент, в результаті якого отримав, що із 24 учні математичної спецшколи із завданням справилися 17, а із 30 учнів звичайної школи завдання виконали 19 осіб. Чи можна вважати, що відмінності в успішності вирішення завдання учнями спецшколи і звичайної школи є достовірними?

3. Психолог порівнює дві групи, в кожній із яких було досліджено 100 осіб за тестом визначення рівня інтелекту (Таблиця 8.2.)

Таблиця 8.2. *Результати вимірювань рівня інтелекту.*

Рівень інтелекту	70 балів	80 балів	90 балів	100 балів	110 балів
Група 1	1	10	25	44	20
Група 2	1	12	27	42	18

Чи відрізняються між собою емпіричні розподіли двох груп?

4. При вивченні творчих здібностей студентів були отримані результати для двох груп.

Таблиця 8.3. *Рівень засвоєння студентів*

Рівень засвоєння	Перша група	Друга група
Відмінний	170	120
Добрий	24	45
Поганий	14	36

Чи існують значимі відмінності між цими групами?

5. У вибірці із здорових осіб чоловічої статі, студентів технічних вузів у віці від 19 до 22 років, проводився тест Люшера у 8-кольоровому варіанті. Встановлено, що синій колір вибирався досліджуваними частіше, ніж не вибирався. Чи можна стверджувати, що розподіл синього кольору по 8 позиціям у здорових досліджуваних відрізняється від рівномірного теоретичного.

Таблиця 8.4. *Результати тесту*

Позиція синього кольору	1	2	3	4	5	6	7	8
Кількість осіб, що поставили синій колір на відповідну позицію	24	15	13	8	15	10	9	8

6. Психолог припустив, що рівень тривожності у підлітків-сиріт більш високим, ніж у їх однолітків із повних сімей? Для цього психолог провів аналіз виявлення рівня тривожності у групі сиріт і групі дітей із повних сімей за допомогою опитування по Тейлору. 40 балів і вище це показник високо рівня тривожності.

У першій групі із 10 осіб високий рівень тривожності спостерігався у 7 досліджуваних (70%), у другій групі із 13 осіб він був у 3 (23,1%). Перевірити чи можна вважати таку відмінність статистично значимою.

Тести *Темі рефератів*

1. Алгоритм прийняття рішення вибору критерію порівняння розподілів.
2. Рівномірний розподіл.
3. Нормальний розподіл.
4. Перевірка нормальності розподілу.

ЗМІСТ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Самостійна робота студентів є складовою навчального процесу і основним засобом опанування навчального матеріалу дисципліни «Математичні методи в психології» в поза аудиторний час.

Самостійна робота студента сприяє засвоєнню в повному обсязі навчальної програми та формуванню самостійності, як особистісної ознаки, та важливої професійної якості, сутність якої полягає в умінні систематизувати, планувати та контролювати власну діяльність.

Зміст самостійної роботи визначається навчальною програмою, робочою програмою навчальної дисципліни «Математичні методи в психології».

Завдання, які ставляться перед студентом під час самостійної роботи, включають у себе: вивчення тем, питань, винесених на самостійне опрацювання; засвоєння певних знань, умінь, навичок; закріплення та систематизація здобутих на лекціях та інших аудиторних заняттях знань, їх застосування при виконанні практичних та тестових завдань; забезпечення підготовки студентів до поточних аудиторних занять, контрольних заходів та підсумкового (модульного, семестрового) контролю.

Самостійна робота студента полягає в опрацюванні прослуханого лекційного матеріалу, обов'язкових та додаткових літературних джерел; вивченні окремих тем або питань, передбачених для самостійного опрацювання; виконанні практичних та тестових завдань; підготовці до практичних занять, контрольних заходів та підсумкового контролю.

Самостійна робота студентів оцінюється під час поточного та підсумкового (модульного, семестрового) контролю.

Критеріями оцінювання можуть бути:

- *при усних відповідях*: повнота розкриття питання, логіка викладання, культура мови, емоційність та переконаність, використання основної та додаткової літератури (підручників, навчальних посібників, тощо), аналітичні міркування, вміння робити порівняння, висновки;
- *при виконанні письмових завдань*: повнота розкриття питання, цілісність, системність, логічна послідовність, вміння формулювати висновки, акуратність оформлення письмової роботи, підготовка матеріалу за допомогою комп'ютерної техніки та інших технічних засобів.

**Розподіл вагових коефіцієнтів оцінювання
навчальної дисципліни**

АУДИТОРНА РОБОТА (в т.ч. самостійна та індивідуальна робота студента)		СЕМЕСТРОВИЙ КОНТРОЛЬ
Лекційні, практичні заняття, індивідуальні завдання	Контрольний захід (модульна контрольна робота)	
середнє арифметичне оцінок за національною шкалою	оцінка за національною шкалою	оцінка за національною шкалою
$k_1=0,3$	$k_2=0,3$	$k_3=0,4$

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Інтервальна шкала	Оцінка в балах за шкалою ECTS	Оцінка ECTS	Рівень компетентності	Оцінка за національною шкалою для семестрового екзамену
4,51-5,00	90 – 100	A	Високий (творчий)	відмінно
4,01-4,50	82-89	B	Достатній (конструктивно-варіативний)	добре
3,51-4,00	75-81	C		
3,16-3,50	69-74	D	Середній (репродуктивний)	задовільно
2-51-3,15	60-68	E		
1,51-2,50	35-59	FX	Низький (рецептивно-продуктивний)	незадовільно з можливістю повторного складання
0,00-1,50	0-34	F		незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

ПІДГОТОВКА ДО КОНТРОЛЬНИХ ЗАХОДІВ ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

У семестрі за результатами опрацювання змістових модулів проводиться модульна контрольна робота. Завдання контрольної роботи включають в себе тестові питання, розрахункові задачі та теоретичні питання. Написання даної роботи надає можливість викладачу перевірити рівень засвоєння студентом матеріалу, який включений до змістових модулів. Модульна контрольна робота оцінюється за національною шкалою («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»). Відпрацювання контрольного заходу є обов'язковим для всіх студентів.

Підсумковим контролем з дисципліни «Математичні методи в психології» є семестровий екзамен. При підготовці до підсумкового контролю студент зобов'язаний виконати всі види робіт, які передбачені робочою програмою дисципліни «Математичні методи в психології».

Підсумковий контроль знань студентів проводиться у формі екзамену. Перелік питань, що охоплюють зміст програми, критерії оцінювання екзаменаційних завдань визначаються кафедрою і включаються у навчально-методичний комплекс дисципліни «Математичні методи в психології».

Результати екзамену оцінюються за національною шкалою. Підсумкова оцінка, отримана на іспиті, множитья на середньозважений коефіцієнт – 0,4 (для студентів денної форми навчання) та 1,0 (для студентів заочної форми навчання).

Підсумкова оцінка з дисципліни визначається як сума двох складових: результати поточної успішності та оцінка за національною шкалою, яку отримав студент на екзамені, помножена на ваговий коефіцієнт.

Підсумкова оцінка за вивчення навчальної дисципліни виставляється за шкалами: національною, 100–бальною, ECTS і фіксується у відомості та заліковій книжці студента.

Перелік теоретичних питань для підготовки до семестрового екзамену

1. Математичні методи в психологічних дослідженнях.
2. Математична статистика як наука, її зв'язок з психологією.
3. Основні категорії статистики.
4. Поняття експерименту та вимірювання.
5. Характеристика даних, які зустрічаються в психологічній практиці і психологічних дослідженнях.
6. Шкали вимірювання. Характеристика номінальної шкали.
7. Шкали вимірювання. Характеристика рангової шкали.
8. Шкали вимірювання. Характеристика шкали інтервалів.
9. Шкали вимірювання. Характеристика шкали відношень.

10. Загальне поняття про зв'язок. Статистичний та функціональний зв'язок. Пошук зв'язку за допомогою діаграм розсіювання.

11. Коефіцієнт кореляції Пірсона. Обчислення коефіцієнта кореляції Пірсона. Область значень коефіцієнта кореляції та рівень його статистичної значимості.

12. Особливості та помилки коефіцієнта кореляції Пірсона. Типи вимірювання змінних.

13. Коефіцієнт кореляції ϕ .

14. Точковий бісеріальний коефіцієнт кореляції.

15. Тетрахоричний коефіцієнт кореляції.

16. Коефіцієнт рангової кореляції Спірмена.

17. Коефіцієнт τ -Кендалла.

18. Бісеріальний коефіцієнт рангової кореляції.

19. Множинна кореляція.

20. Задачі регресійного аналізу.

21. Визначення коефіцієнтів регресії.

22. Обчислення значень залежної змінної.

23. Обчислення похибки рівняння регресії.

24. Види рівнянь регресії.

25. Загальні принципи вибору рівняння регресії

26. Психологічні та статистичні гіпотези.

27. Направлені і ненаправлені статистичні гіпотези.

28. Особливості перевірки статистичних гіпотез.

29. Помилка I роду та рівень значимості критерію.

30. Помилка II роду та потужність статистичного критерію.

31. Задача зіставлення і порівняння.

32. U-критерій Манна-Уїтні.

33. t-критерій Стьюдента для незалежних вибірок.

34. S-критерій Джонкіра.

35. Алгоритм вибору критерію порівняння.

36. Задача дослідження змін.

37. Критерій знаків (G).

38. t-критерій Стьюдента для залежних вибірок.

39. Критерій χ_r^2 Фрідмана.

40. L-критерій тенденцій Пейджа.

41. Алгоритм вибору критерію оцінки змін.

42. Задача порівняння розподілу ознак.

43. Критерій χ^2 –Пірсона.

44. Критерій Колмогорова-Смірнова для порівняння емпіричного розподілу з теоретичним.

45. Критерій Колмогорова-Смірнова для порівняння двох емпіричних розподілів.

46. Алгоритм вибору критерію порівняння розподілів.

ДОДАТКИ

Додаток 1.

Таблиця 1. Значення функції $\varphi = \frac{1}{\sqrt{2\pi}} e^{-x^2/2}$

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
0,0	0,3989	3989	3989	3988	3986	3984	3982	3980	3977	3973
0,1	3970	3965	3961	3956	3951	3945	3939	3932	3925	3918
0,2	3910	3902	3894	3885	3876	3867	3857	3847	3836	3825
0,3	3814	3802	3790	3778	3765	3752	3739	3726	3712	3697
0,4	3683	3668	3652	3637	3621	3605	3589	3572	3555	3538
0,5	3521	3503	3485	3467	3448	3429	3410	3391	3372	3352
0,6	3332	3312	3292	3271	3251	3230	3209	3187	3166	3144
0,7	3123	3101	3079	3056	3034	3011	2989	2966	2943	2920
0,8	2897	2874	2850	2827	2803	2780	2756	2732	2709	2685
0,9	2661	2637	2613	2589	2565	2541	2516	2492	2468	2444
1,0	0,2420	2396	2371	2347	2323	2299	2275	2251	2227	2203
1,1	2179	2155	2131	2107	2083	2059	2036	2012	1989	1965
1,2	1942	1919	1895	1872	1849	1826	1804	1781	1758	1736
1,3	1714	1691	1669	1647	1626	1604	1582	1561	1539	1518
1,4	1497	1476	1456	1435	1415	1394	1374	1354	1334	1315
1,5	1295	1276	1257	1238	1219	1200	1182	1163	1145	1127
1,6	1109	1092	1074	1057	1040	1023	1006	989	973	957
1,7	0940	0925	0909	0893	0878	0863	0848	0833	0818	0804
1,8	0790	0775	0761	0748	0734	0721	0707	0694	0681	0669
1,9	0656	0644	0632	0620	0608	0596	0584	0573	0562	0551
2,0	0,0540	0529	0519	0508	0498	0488	0478	0468	0459	0449
2,1	0440	0431	0422	0413	0404	0396	0387	0379	0371	0363
2,2	0355	0347	0339	0332	0325	0317	0310	0303	0297	0290
2,3	0283	0277	0270	0264	0258	0252	0246	0241	0235	0229
2,4	0224	0219	0213	0208	0203	0198	0194	0189	0184	0180
2,5	0175	0171	0167	0163	0158	0154	0151	0147	0143	0139
2,6	0136	0132	0129	0126	0122	0119	0116	0113	0110	0107
2,7	0104	0101	0099	0096	0093	0091	0088	0086	0084	0081
2,8	0079	0077	0075	0073	0071	0069	0067	0065	0063	0061
2,9	0060	0058	0056	0055	0053	0051	0050	0048	0047	0046
3,0	0,0044	0043	0042	0040	0039	0038	0037	0036	0035	0034
3,1	0033	0032	0031	0030	0029	0028	0027	0026	0025	0025
3,2	0024	0023	0022	0022	0021	0020	0020	0019	0018	0018
3,3	0017	0017	0016	0016	0015	0015	0014	0014	0013	0013
3,4	0012	0012	0012	0011	0011	0010	0010	0010	0009	0009
3,5	0009	0008	0008	0008	0008	0007	0007	0007	0007	0006
3,6	0006	0006	0006	0005	0005	0005	0005	0005	0005	0004
3,7	0004	0004	0004	0004	0004	0004	0003	0003	0003	0003
3,8	0003	0003	0003	0003	0003	0002	0002	0002	0002	0002
3,9	0002	0002	0002	0002	0002	0002	0002	0002	0001	0001

Таблиця 2. Значення функції $\Phi(x) = \frac{1}{\sqrt{2\pi}} \int_0^x e^{-z^2/2} dz$

X	Φ(x)	X	Φ(x)	X	Φ(x)	X	Φ(x)
0,00	0,0000	0,50	0,1915	1,00	0,3413	1,50	0,4332
0,01	0,0040	0,51	0,1950	1,01	0,3438	1,51	0,4345
0,02	0,0080	0,52	0,1985	1,02	0,3461	1,52	0,4357
0,03	0,0120	0,53	0,2019	1,03	0,3485	1,53	0,4370
0,04	0,0160	0,54	0,2054	1,04	0,3508	1,54	0,4382
0,05	0,0199	0,55	0,2088	1,05	0,3531	1,55	0,4394
0,06	0,0239	0,56	0,2123	1,06	0,3554	1,56	0,4406
0,07	0,0279	0,57	0,2157	1,07	0,3577	1,57	0,4418
0,08	0,0319	0,58	0,2190	1,08	0,3599	1,58	0,4429
0,09	0,0359	0,59	0,2224	1,09	0,3621	1,59	0,4441
0,10	0,0398	0,60	0,2257	1,10	0,3643	1,60	0,4452
0,11	0,0438	0,61	0,2291	1,11	0,3665	1,61	0,4463
0,12	0,0478	0,62	0,2324	1,12	0,3686	1,62	0,4474
0,13	0,0517	0,63	0,2357	1,13	0,3708	1,63	0,4484
0,14	0,0557	0,64	0,2389	1,14	0,3729	1,64	0,4495
0,15	0,0596	0,65	0,2422	1,15	0,3749	1,65	0,4505
0,16	0,0636	0,66	0,2454	1,16	0,3770	1,66	0,4515
0,17	0,0675	0,67	0,2486	1,17	0,3790	1,67	0,4525
0,18	0,0714	0,68	0,2517	1,18	0,3810	1,68	0,4535
0,19	0,0753	0,69	0,2549	1,19	0,3830	1,69	0,4545
0,20	0,0793	0,70	0,2580	1,20	0,3849	1,70	0,4554
0,21	0,0832	0,71	0,2611	1,21	0,3869	1,71	0,4564
0,22	0,0871	0,72	0,2642	1,22	0,3888	1,72	0,4573
0,23	0,0910	0,73	0,2673	1,23	0,3907	1,73	0,4582
0,24	0,0948	0,74	0,2703	1,24	0,3925	1,74	0,4591
0,25	0,0987	0,75	0,2734	1,25	0,3944	1,75	0,4599
0,26	0,1026	0,76	0,2764	1,26	0,3962	1,76	0,4608
0,27	0,1064	0,77	0,2794	1,27	0,3980	1,77	0,4616
0,28	0,1103	0,78	0,2823	1,28	0,3997	1,78	0,4625
0,29	0,1141	0,79	0,2852	1,29	0,4015	1,79	0,4633
0,30	0,1179	0,80	0,2881	1,30	0,4032	1,80	0,4641
0,31	0,1217	0,81	0,2910	1,31	0,4049	1,81	0,4649
0,32	0,1255	0,82	0,2939	1,32	0,4066	1,82	0,4656
0,33	0,1293	0,83	0,2967	1,33	0,4082	1,83	0,4664
0,34	0,1331	0,84	0,2995	1,34	0,4099	1,84	0,4671
0,35	0,1368	0,85	0,3023	1,35	0,4115	1,85	0,4678
0,36	0,1406	0,86	0,3051	1,36	0,4131	1,86	0,4686
0,37	0,1443	0,87	0,3078	1,37	0,4147	1,87	0,4693
0,38	0,1480	0,88	0,3106	1,38	0,4162	1,88	0,4699
0,39	0,1517	0,89	0,3133	1,39	0,4177	1,89	0,4706
0,40	0,1554	0,90	0,3159	1,40	0,4192	1,90	0,4713
0,41	0,1591	0,91	0,3186	1,41	0,4207	1,91	0,4719
0,42	0,1628	0,92	0,3212	1,42	0,4222	1,92	0,4726
0,43	0,1664	0,93	0,3238	1,43	0,4236	1,93	0,4732
0,44	0,1700	0,94	0,3264	1,44	0,4251	1,94	0,4738
0,45	0,1736	0,95	0,3289	1,45	0,4265	1,95	0,4744
0,46	0,1772	0,96	0,3315	1,46	0,4279	1,96	0,4750
0,47	0,1808	0,97	0,3340	1,47	0,4292	1,97	0,4756
0,48	0,1844	0,98	0,3365	1,48	0,4306	1,98	0,4761
0,49	0,1879	0,99	0,3389	1,49	0,4319	1,99	0,4767

Продовження Таблиці 2.

X	Ф(x)	X	Ф(x)	X	Ф(x)	X	Ф(x)
2,00	0,4772	2,30	0,4893	2,60	0,4953	2,90	0,4981
2,02	0,4783	2,32	0,4898	2,62	0,4956	2,92	0,4982
2,04	0,4793	2,34	0,4904	2,64	0,4959	2,94	0,4984
2,06	0,4803	2,36	0,4909	2,66	0,4961	2,96	0,4985
2,08	0,4812	2,28	0,4913	2,68	0,4963	2,98	0,4986
2,10	0,4821	2,40	0,4918	2,70	0,4965	3,00	0,4986
2,12	0,4830	2,42	0,4922	2,72	0,4967	3,20	0,49931
2,14	0,4838	2,44	0,4927	2,74	0,4969	3,40	0,49966
2,16	0,4846	2,46	0,4931	2,76	0,4971	3,60	0,499841
2,18	0,4854	2,48	0,4934	2,78	0,4973	3,80	0,499928
2,20	0,4861	2,50	0,4938	2,80	0,4974	4,00	0,499968
2,22	0,4868	2,52	0,4941	2,82	0,4976	4,50	0,499997
2,24	0,4875	2,54	0,4945	2,84	0,4977	5,00	0,499997
2,26	0,4881	2,56	0,4948	2,86	0,4979		
2,28	0,4887	2,58	0,4951	2,88	0,4980		

Додаток 3.

Таблиця 3. Критичні точки розподілу χ^2

Число ступенів свободи k	Рівень значимості α					
	0,01	0,025	0,05	0,95	0,975	0,89
1	6,6	5,0	3,8	0,0039	0,00098	0,0001
2	9,2	7,4	6,0	0,103	0,051	0,020
3	11,3	9,4	7,8	0,352	0,216	0,115
4	13,3	11,1	9,5	0,711	0,484	0,297
5	15,1	12,8	11,1	1,15	0,831	0,554
6	16,8	14,4	12,6	1,64	1,24	0,872
7	18,5	16,0	14,1	2,17	1,69	1,24
8	20,1	17,5	15,5	2,73	2,18	1,65
9	21,7	19,0	16,9	3,33	2,70	2,09
10	23,2	20,5	18,3	3,94	3,25	2,56
11	24,7	21,9	19,7	4,57	3,82	3,05
12	26,2	23,3	21,0	5,23	4,40	3,57
13	27,7	24,7	22,4	5,89	5,01	4,11
14	29,1	26,1	23,7	6,57	5,63	4,66
15	30,6	27,5	25,0	7,26	6,26	5,23
16	32,0	28,8	26,3	7,96	6,91	5,81
17	33,4	30,2	27,6	8,67	7,56	6,41
18	34,8	31,5	28,9	9,39	8,23	7,01
19	36,2	32,9	30,1	10,1	8,91	7,63
20	37,6	34,2	31,4	10,9	9,59	8,26
21	38,9	35,5	32,7	11,6	10,3	8,90
22	40,3	36,8	33,9	12,3	11,0	9,54
23	41,6	38,1	35,2	13,1	11,7	10,2
24	43,0	39,4	36,4	13,8	12,4	10,9
25	44,3	40,6	37,7	14,6	13,1	11,5
26	45,6	41,9	38,9	15,4	13,8	12,2
27	47,0	43,2	40,1	16,2	14,6	12,9
28	48,3	44,5	41,3	16,9	15,3	13,6
29	49,6	45,7	42,6	17,7	16,0	14,3
30	50,9	47,0	43,8	18,5	16,8	15,0

Таблиця 4. Критичні точки t-розподілу Стьюдента

Число ступенів свободи k	Рівень значимості α (двостороння критична область)					
	0,10	0,05	0,02	0,01	0,002	0,001
1	6,31	12,7	31,82	63,7	318,3	637,0
2	2,92	4,30	6,97	9,92	22,33	31,6
3	2,35	3,18	4,54	5,84	10,22	12,9
4	2,13	2,78	3,75	4,60	7,17	8,61
5	2,01	2,57	3,37	4,03	5,89	6,86
6	1,94	2,45	3,14	3,71	5,21	5,96
7	1,89	2,36	3,00	3,50	4,79	5,40
8	1,86	2,31	2,90	3,36	4,50	5,04
9	1,83	2,26	2,82	3,25	4,30	4,78
10	1,81	2,23	2,76	3,17	4,14	4,59
11	1,80	2,20	2,72	3,11	4,03	4,44
12	1,78	2,18	2,68	3,05	3,93	4,32
13	1,77	2,16	2,65	3,01	3,85	4,22
14	1,76	2,14	2,62	2,98	3,79	4,14
15	1,75	2,13	2,60	2,95	3,73	4,07
16	1,75	2,12	2,58	2,92	3,69	4,01
17	1,74	2,11	2,57	2,90	3,65	3,96
18	1,73	2,10	2,55	2,88	3,61	3,92
19	1,73	2,09	2,54	2,86	3,58	3,88
20	1,73	2,09	2,53	2,85	3,55	3,85
21	1,72	2,08	2,52	2,83	3,53	3,82
22	1,72	2,07	2,51	2,82	3,51	3,79
23	1,71	2,07	2,50	2,81	3,49	3,77
24	1,71	2,06	2,49	2,80	3,47	3,74
25	1,71	2,06	2,49	2,79	3,45	3,72
26	1,71	2,06	2,48	2,78	3,44	3,71
27	1,71	2,05	2,47	2,77	3,42	3,69
28	1,70	2,05	2,46	2,76	3,40	3,66
29	1,70	2,05	2,46	2,76	3,40	3,66
30	1,70	2,04	2,46	2,75	3,39	3,65
40	1,68	2,02	2,42	2,70	3,31	3,55
60	1,67	2,00	2,39	2,66	3,23	3,46
120	1,66	1,98	2,36	2,62	3,17	3,37
∞	1,64	1,96	2,33	2,58	3,09	3,29

Таблиця 5. Критичні значення U-критерію Манна-Уїтні

p=0,05																			
n	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
3	-	0																	
4	-	0	1																
5	0	1	2	4															
6	0	2	3	5	7														
7	0	2	4	6	8	11													
8	1	3	5	8	10	13	15												
9	1	4	6	9	12	15	18	21											
10	1	4	7	11	14	17	20	24	27										
11	1	5	8	12	16	19	23	27	31	34									
12	2	5	9	13	17	21	26	30	34	38	42								
13	2	6	10	15	19	24	28	33	37	42	47	51							
14	3	7	11	16	21	26	31	36	41	46	51	56	61						
15	3	7	12	18	23	28	33	39	44	50	55	61	66	72					
16	3	8	14	19	25	30	36	42	48	54	60	65	71	77	83				
17	3	9	15	20	26	33	39	45	51	57	64	70	77	83	89	96			
18	4	9	16	22	28	35	41	48	55	61	68	75	82	88	95	102	109		
19	4	10	17	23	30	37	44	51	58	65	72	80	87	94	101	109	116	123	
20	4	11	18	25	32	39	47	54	62	69	77	84	92	100	107	115	123	130	138
p=0,01																			
n	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
5	-	-	0	1															
6	-	-	1	2	3														
7	-	0	1	3	4	6													
8	-	0	2	4	6	7	9												
9	-	1	3	5	7	9	11	14											
10	-	1	3	6	8	11	13	16	19										
11	-	1	4	7	9	12	15	18	22	25									
12	-	2	5	8	11	14	17	21	24	28	31								
13	0	2	5	9	12	16	20	23	27	31	35	39							
14	0	2	6	10	13	17	22	26	30	34	38	43	47						
15	0	3	7	11	15	19	24	28	33	37	42	47	51	56					
16	0	3	7	12	16	21	26	31	36	41	46	51	56	61	66				
17	0	4	8	13	18	23	28	33	38	44	49	55	60	66	71	77			
18	0	4	9	14	19	24	30	36	41	47	53	59	65	70	76	82	88		
19	1	4	9	15	20	26	32	38	44	50	56	63	69	75	82	88	94	101	
20	1	5	10	16	22	28	34	40	47	53	60	67	73	80	87	93	100	107	114

Продовження таблиці 5.

p = 0,05																				
n	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21		
31	29	41	52	64	76	88	100	112	124	137	149	161	174	186	199	211	224	236		
32	30	42	54	66	78	91	103	116	129	141	154	167	180	193	206	219	232	245		
33	31	43	56	68	81	94	107	120	133	146	159	173	186	199	213	226	239	253		
34	32	45	57	71	84	97	110	124	137	151	164	178	192	206	219	233	247	261		
35	33	46	59	73	86	100	114	128	142	156	170	184	198	212	226	241	255	269		
36	35	48	61	75	89	103	117	132	146	160	175	189	204	219	233	248	263	278		
37	36	49	63	77	92	106	121	135	150	165	180	195	210	225	240	255	271	286		
38	37	51	65	79	94	109	124	139	155	170	185	201	216	232	247	263	278	294		
39	38	52	67	82	97	112	125	143	159	175	190	206	222	238	254	270	286	302		
40	39	53	69	84	100	115	131	147	163	179	196	212	228	245	261	278	294	311		

p=0,01																				
n	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21		
31	16	26	36	46	56	67	77	88	99	110	121	132	143	155	166	177	188	200		
32	17	27	37	47	58	69	80	91	103	114	126	137	149	160	172	184	195	207		
33	17	28	38	49	60	72	83	95	106	118	130	142	154	166	178	190	202	214		
34	18	29	40	51	62	74	86	98	110	122	134	147	159	172	184	197	209	222		
35	19	30	41	53	64	77	89	101	114	126	139	152	164	177	190	203	216	229		
36	19	31	42	54	67	79	92	104	117	130	143	156	170	183	196	210	223	236		
37	20	32	44	56	69	81	95	108	121	134	148	161	175	189	202	216	230	214		
38	21	33	45	58	71	84	97	111	125	138	152	166	180	194	208	223	237	251		
39	21	34	46	59	73	86	100	114	128	142	157	171	185	200	214	229	244	255		
40	22	35	48	61	75	89	103	117	132	146	161	176	191	206	221	236	251	266		

p=0,05																				
n	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	
21																				
22	171																			
23	180	189																		
24	188	198	207																	
25	197	207	217	227																
26	206	216	226	237	247															
27	214	225	236	247	258	268														
28	223	234	245	257	268	279	291													
29	232	243	255	267	278	290	302	314												
30	240	252	265	277	289	301	313	326	338											
31	249	261	274	287	299	312	325	337	350	363										

32	258	271	284	297	310	323	336	349	362	375	389								
33	266	280	293	307	320	334	347	361	374	388	402	415							
34	275	289	303	317	331	345	359	373	387	401	415	429	443						
35	284	298	312	327	341	356	370	385	399	413	428	442	457	471					
36	292	307	322	337	352	367	381	396	411	426	441	456	471	486	501				
37	301	316	332	347	362	378	393	408	424	439	454	470	485	501	516	531			
38	310	325	341	357	373	388	404	420	436	452	467	483	499	515	531	547	563		
39	318	335	351	367	383	399	416	432	448	464	481	497	513	530	546	562	579	595	
40	327	344	360	377	394	410	427	444	460	477	494	511	527	544	561	578	594	611	628
p=0,01																			
n	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
21																			
22	142																		
23	150	158																	
24	154	166	174																
25	165	174	183	192															
26	173	182	191	201	210														
27	180	190	200	209	219	229													
28	188	198	208	218	229	239	249												
29	196	206	217	227	238	249	259	270											
30	203	214	225	236	247	258	270	281	292										
31	211	223	234	245	257	268	280	291	303	314									
32	219	231	242	254	266	278	290	302	314	326	338								
33	227	239	251	263	276	288	300	313	325	337	350	362							
34	234	247	260	272	285	298	311	323	336	349	362	375	387						
35	242	255	268	281	294	308	321	334	347	360	374	387	400	413					
36	250	263	277	290	304	318	331	345	358	372	386	399	413	427	440				
37	258	271	285	299	313	327	341	355	370	384	398	412	426	440	454	468			
38	265	280	294	308	323	337	352	366	381	395	410	424	439	453	468	482	497		
39	273	288	303	317	332	347	362	377	392	407	422	437	452	467	482	497	512	527	
40	281	296	311	326	342	357	372	388	403	418	434	449	465	480	495	511	526	542	557

Таблиця 6. Критичні значення критерію тенденцій S Джонкіра

p = 0,05									
кількість груп, c	Кількість респондентів у кожній групі, N								
	2	3	4	5	6	7	8	9	10
3	10	17	24	33	42	53	64	76	88
4	14	26	38	51	66	82	100	118	138
5	20	34	51	71	92	115	140	166	194
6	26	44	67	93	121	151	184	219	256
p = 0,01									
кількість груп, c	Кількість респондентів у кожній групі, N								
	2	3	4	5	6	7	8	9	10
3	-	23	32	45	59	74	90	106	124
4	20	34	50	71	92	115	140	167	193
5	26	48	72	99	129	162	197	234	274
6	34	62	94	130	170	213	260	309	361

Таблиця 7. Критичні значення критерію знаків G.

n	Рівень значимості		n	Рівень значимості		n	Рівень значимості	
	p = 0,05	p = 0,01		p=0,05	p = 0,01		p = 0,05	p = 0,01
5	0	-	36	12	10	84	33	30
6	0	-	37	13	10	86	34	31
7	0	0	38	13	11	88	35	32
8	1	0	39	13	11	90	36	33
9	1	0	40	14	12	92	37	34
10	1	0	41	14	12	94	38	35
11	2	1	42	15	13	96	39	36
12	2	1	43	15	13	98	40	37
13	3	1	44	16	13	100	41	37
14	3	2	45	16	14	110	45	42
15	3	2	46	16	14	120	50	46
16	4	2	47	17	15	130	55	51
17	4	3	48	17	15	140	59	55
18	5	3	49	18	15	150	64	60
19	5	4	50	18	16	160	69	64

Продовження таблиці 7.

n	Рівень значущості		n	Рівень значущості		n	Рівень значущості	
	p = 0,05	p = 0,01		p=0,05	p = 0,01		p = 0,05	p = 0,01
20	5	4	52	19	17	170	73	69
21	6	4	54	20	18	180	78	73
22	6	5	56	21	18	190	83	78
23	7	5	58	22	19	200	87	83
24	7	5	60	23	20	220	97	92
25	7	6	62	24	21	240	106	101
26	8	6	64	24	22	260	116	110
27	8	7	66	25	23	280	125	120
28	8	7	68	26	23	300	135	129
29	9	7	70	27	24			
30	10	8	72	28	25			
31	10	8	74	29	26			
32	10	8	76	30	27			
33	11	9	78	31	28			
34	11	9	80	32	29			
35	12	10	82	33	30			

Додаток 8.

Таблиця 8. Критичні значення критерію χ_r^2 Фрідмана

Кількість умов (вибірок) c = 3							
n=2		n=3		n=4		n=5	
χ_r^2	p	χ_r^2	p	χ_r^2	p	χ_r^2	p
0	1,000	0,000	1,000	0,0	1,000	0,0	1,000
1	0,833	0,667	0,944	0,5	0,931	0,4	0,954
3	0,500	2,000	0,528	1,5	0,653	1,2	0,691
4	0,167	2,667	0,361	2,0	0,431	1,6	0,522
		4,667	0,194	3,5	0,273	2,8	0,367
		6,000	0,028	4,5	0,125	3,6	0,182
				6,0	0,069	4,8	0,124
				6,5	0,042	5,2	0,093
				8,0	0,0046	6,4	0,039
						7,6	0,024
						8,4	0,0085
						10,0	0,00077

Продовження Таблиці 8.

Кількість умов (вибірок) $c = 3$							
n=6		n=7		n=8		n=9	
χ_r^2	P	χ_r^2	P	χ_r^2	P	χ_r^2	P
0,00	1,00000	0,000	1,000000	0,00	1,000	0,000	1,000
0,33	0,95600	0,286	0,964000	0,25	0,967	0,222	0,971
1,00	0,74000	0,857	0,768000	0,75	0,794	0,667	0,814
1,33	0,57000	1,143	0,620000	1,00	0,654	0,889	0,865
2,33	0,43000	2,000	0,486000	1,75	0,531	1,556	0,569
3,00	0,25200	2,571	0,305000	2,25	0,355	2,000	0,398
4,00	0,18400	3,429	0,237000	3,00	0,285	2,667	0,328
4,33	0,14200	3,714	0,192000	3,25	0,236	2,889	0,278
5,33	0,07200	4,571	0,112000	4,00	0,149	3,556	0,187
6,33	0,05200	5,429	0,085000	4,75	0,120	4,222	0,154
7,00	0,02900	6,000	0,052000	5,25	0,079	4,667	0,107
8,33	0,01200	7,143	0,027000	6,25	0,047	5,556	0,069
9,00	0,00810	7,714	0,021000	6,75	0,038	6,000	0,057
9,33	0,00550	8,000	0,016000	7,00	0,030	6,222	0,048
10,33	0,00170	8,857	0,008400	7,75	0,018	6,889	0,031
12,00	0,00013	10,286	0,003600	9,00	0,0099	8,000	0,019
		10,571	0,002700	9,25	0,0080	8,222	0,016
		11,143	0,001200	9,75	0,0048	8,667	0,010
		12,286	0,000320	10,75	0,0024	9,556	0,0060
		14,000	0,000021	12,00	0,0011	10,667	0,0035
				12,25	0,00086	10,889	0,0029
				13,00	0,00026	11,556	0,0013
				14,25	0,000061	12,667	0,00066
				16,00	0,0000036	13,556	0,00035
						14,000	0,00020
						14,222	0,000097
						14,889	0,000054
						16,222	0,000011
						18,000	0,0000006

Продовження Таблиці 8.

Кількість умов (вибірок) $c = 4$							
n=2		n=3		n=4			
χ_r^2	P	χ_r^2	P	χ_r^2	P	χ_r^2	P
0,0	1,000	0,0	1,000	0,0	1,000	5,7	0,141
0,6	0,958	0,6	0,958	0,3	0,992	6,0	0,105
1,2	0,834	1,0	0,910	0,6	0,928	6,3	0,094
1,8	0,792	1,8	0,727	0,9	0,900	6,6	0,077
2,4	0,625	2,2	0,608	1,2	0,800	6,9	0,068
3,0	0,542	2,6	0,524	1,5	0,754	7,2	0,054
3,6	0,458	3,4	0,446	1,8	0,677	7,5	0,052
4,2	0,375	3,8	0,342	2,1	0,649	7,8	0,036
4,8	0,208	4,2	0,300	2,4	0,524	8,1	0,033
5,4	0,167	5,0	0,207	2,7	0,508	8,4	0,019
6,0	0,042	5,4	0,175	3,0	0,432	8,7	0,014
		5,8	0,148	3,3	0,389	9,3	0,012
		6,6	0,075	3,6	0,355	9,6	0,0069
		7,0	0,054	3,9	0,324	9,9	0,0062
		7,4	0,033	4,5	0,242	10,2	0,0027
		8,2	0,017	4,8	0,200	10,8	0,0016
		9,0	0,0017	5,1	0,190	11,1	0,00094
				5,4	0,158	12,0	0,000072

Додаток 9.

Таблиця 9. Критичні значення критерію тенденцій L Пейджа

Кількість респондентів, n	c (кількість умов)				P
	3	4	5	6	
2	-	-	109	178	0,001
	-	60	106	173	0,01
	28	58	103	166	0,05
3	-	89	160	260	0,001
	42	87	155	252	0,01
	41	84	150	244	0,05
4	56	117	210	341	0,001
	55	114	204	331	0,01
	54	111	197	321	0,05

Продовження Таблиці 9.

5	70	145	259	420	0,001
	68	141	251	409	0,01
	66	137	244	397	0,05
6	83	172	307	499	0,001
	81	167	299	486	0,01
	79	163	291	474	0,05
7	96	198	355	577	0,001
	93	193	346	563	0,01
	91	189	338	550	0,05
8	109	225	403	655	0,001
	106	220	393	640	0,01
	104	214	384	625	0,05
9	121	252	451	733	0,001
	119	246	441	717	0,01
	116	240	431	701	0,05
10	134	278	499	811	0,001
	131	272	487	793	0,01
	128	266	477	777	0,05
11	147	305	546	888	0,001
	144	298	534	869	0,01
	141	292	523	852	0,05
12	160	331	593	965	0,001
	156	324	581	946	0,01
	153	317	570	928	0,05

Додаток 10

Таблиця 10. Критичні значення критерію d_{max} Колмогорова-Смірнова (зіставлення емпіричного розподілу з теоретичним)

n	Максимальний модуль різниці накопичених частотей, d_{max}		n	Максимальний модуль різниці накопичених частотей, d_{max}	
	p = 0,05	p = 0,01		p = 0,05	p = 0,01
5	0,6074	0,7279	50	0,1921	0,2302
10	0,4295	0,5147	60	0,1753	0,2101
15	0,3507	0,4202	70	0,1623	0,1945
20	0,3037	0,3639	80	0,1518	0,1820
25	0,2716	0,3255	90	0,1432	—
30	0,2480	0,2972	100	0,1358	—
40	0,2147	0,2574	n>100	$1,36/\sqrt{n}$	$1,63/\sqrt{n}$

Таблиця 11. Критичні значення критерію λ Колмогорова-Смірнова
(зіставлення двох емпіричних розподілів)

λ	λ , останній десятичний знак									
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	Рівень статистичної значимості, p									
0,3	0,99999	0,99998	0,99995	0,99991	0,99983	0,99970	0,99949	0,99917	0,99872	0,99807
0,4	99719	99603	99452	99262	99027	98741	98400	97998	97532	96998
0,5	96394	95719	94969	94147	93250	92282	91242	90134	88960	87724
0,6	86428	85077	83678	82225	80732	79201	77636	76042	74422	72781
0,7	71124	69453	67774	66089	64402	62717	61036	59363	57700	56050
0,8	54414	52796	51197	49619	48063	46532	45026	43545	42093	40668
0,9	39273	37907	36571	35266	33992	32748	31536	30356	29206	28087
1,0	27000	25943	24917	23922	22957	22021	21114	20236	19387	18566
1,1	17772	17005	16264	15550	14861	14196	13556	12939	12345	11774
1,2	11225	10697	10190	09703	09235	08787	08357	07944	07550	07171
1,3	06809	06463	06132	05815	05513	05224	04949	04686	04435	04196
1,4	03968	03751	03545	03348	03162	02984	02815	02655	02503	02359
1,5	02222	02092	01969	01852	01742	01638	01539	01446	01357	01274
1,6	01195	01121	01051	00985	00922	00864	00808	00756	00707	00661
1,7	00618	00577	00539	00503	00469	00438	00408	00380	00354	00330
1,8	00307	00285	00265	00247	00229	00213	00198	00186	00170	00158
1,9	00146	00136	00126	00116	00108	00100	00092	00085	00079	00073
2,0	00067	00062	00057	00053	00048	00045	00041	00038	00035	00032
2,1	00030	00027	00025	00023	00021	00019	00018	00016	00015	00014
2,2	00013	00011	00010	00010	00009	00008	00007	00007	00006	00006
2,3	00005	00005	00004	00004	00004	00003	00003	00003	00002	00002
2,4	00002	00002	00002	00001	00001	00001	00001	00001	00001	00001

Таблиця 12. Величина кута $\varphi = \arcsin \sqrt{p}$ (у радіанах)

% частка	%, останній десятковий знак									
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	Значення $\varphi = \arcsin \sqrt{p}$									
0,0	0,000	0,020	0,028	0,035	0,040	0,045	0,049	0,053	0,057	0,060
0,1	0,063	0,066	0,069	0,072	0,075	0,077	0,080	0,082	0,085	0,087
0,2	0,089	0,092	0,094	0,096	0,098	0,100	0,102	0,104	0,106	0,108
0,3	0,110	0,111	0,113	0,115	0,117	0,118	0,120	0,122	0,123	0,125
0,4	0,127	0,128	0,130	0,131	0,133	0,134	0,136	0,137	0,139	0,140
0,5	0,142	0,143	0,144	0,146	0,147	0,148	0,150	0,151	0,153	0,154
0,6	0,155	0,156	0,158	0,159	0,160	0,161	0,163	0,164	0,165	0,166
0,7	0,168	0,169	0,170	0,171	0,172	0,173	0,175	0,176	0,177	0,178
0,8	0,179	0,180	0,182	0,183	0,184	0,185	0,186	0,187	0,188	0,189
0,9	0,190	0,191	0,192	0,193	0,194	0,195	0,196	0,197	0,198	0,199
1	0,200	0,210	0,220	0,229	0,237	0,246	0,254	0,262	0,269	0,277
2	0,284	0,291	0,298	0,304	0,311	0,318	0,324	0,330	0,336	0,342
3	0,348	0,354	0,360	0,365	0,371	0,376	0,382	0,387	0,392	0,398
4	0,403	0,408	0,413	0,418	0,423	0,428	0,432	0,437	0,442	0,446
5	0,451	0,456	0,460	0,465	0,469	0,473	0,478	0,482	0,486	0,491
6	0,495	0,499	0,503	0,507	0,512	0,516	0,520	0,524	0,528	0,532
7	0,536	0,539	0,543	0,547	0,551	0,555	0,559	0,562	0,566	0,570
8	0,574	0,577	0,581	0,584	0,588	0,592	0,595	0,599	0,602	0,606
9	0,609	0,613	0,616	0,620	0,623	0,627	0,630	0,633	0,637	0,640
10	0,644	0,647	0,650	0,653	0,657	0,660	0,663	0,666	0,670	0,673
11	0,676	0,679	0,682	0,686	0,689	0,692	0,695	0,698	0,701	0,704
12	0,707	0,711	0,714	0,717	0,720	0,723	0,726	0,729	0,732	0,735
13	0,738	0,741	0,744	0,747	0,750	0,752	0,755	0,758	0,761	0,764
14	0,767	0,770	0,773	0,776	0,778	0,781	0,784	0,787	0,790	0,793
15	0,795	0,798	0,801	0,804	0,807	0,809	0,812	0,815	0,818	0,820
16	0,823	0,826	0,828	0,831	0,834	0,837	0,839	0,842	0,845	0,847
17	0,850	0,853	0,855	0,858	0,861	0,863	0,866	0,868	0,871	0,874
18	0,876	0,879	0,881	0,884	0,887	0,889	0,892	0,894	0,897	0,900
19	0,902	0,905	0,907	0,910	0,912	0,915	0,917	0,920	0,922	0,925
20	0,927	0,930	0,932	0,935	0,937	0,940	0,942	0,945	0,947	0,950
21	0,952	(3-955)	0,957	0,959	0,962	0,964	0,967	0,969	0,972	0,974
22	0,976	0,979	0,981	0,984	0,986	0,988	0,991	0,993	0,996	0,998
23	1,000	1,003	1,005	1,007	1,010	1,012	1,015	1,017	1,019	1,022
24	1,024	1,026	1,029	1,031	1,033	1,036	1,038	1,040	1,043	1,045
25	1,047	1,050	1,052	1,054	1,056	1,059	1,061	1,063	1,066	1,068
26	1,070	1,072	1,075	1,077	1,079	1,082	1,084	1,086	1,088	1,091
27	1,093	1,095	1,097	1,100	1,102	1,104	1,106	1,109	1,111	1,113
28	1,115	1,117	1,120	1,122	1,124	1,126	1,129	1,131	1,133	1,135
29	1,137	1,140	1,142	1,144	1,146	1,148	1,151	1,153	1,155	1,157
30	1,159	1,161	1,164	1,166	1,168	1,170	1,172	1,174	1,177	1,179

Продовження таблиці 12

% частка	%, останній десятковий знак									
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	Значення $\varphi = \arcsin \sqrt{p}$									
31	1,182	1,183	1,185	1,187	1,190	1,192	1,194	1,196	1,198	1,200
32	1,203	1,205	1,207	1,209	1,211	1,213	1,215	1,217	1,220	1,222
33	1,224	1,226	1,228	1,230	1,232	1,234	1,237	1,239	1,241	1,243
34	1,245	1,247	1,249	1,251	1,254	1,256	1,258	1,260	1,262	1,264
35	1,266	1,268	1,270	1,272	1,274	1,277	1,279	1,281	1,283	1,285
36	1,287	1,289	1,291	1,293	1,295	1,297	1,299	1,302	1,304	1,306
37	1,308	1,310	1,312	1,314	1,316	1,318	1,320	1,322	1,324	1,326
38	1,328	1,330	1,333	1,335	1,337	1,339	1,341	1,343	1,345	1,347
39	1,349	1,351	1,353	1,355	1,357	1,359	1,361	1,363	1,365	1,367
40	1,369	1,371	1,374	1,376	1,378	1,380	1,382	1,384	1,386	1,388
41	1,390	1,392	1,394	1,396	1,398	1,400	1,402	1,404	1,406	1,408
42	1,410	1,412	1,414	1,416	1,418	1,420	1,422	1,424	1,426	1,428
43	1,430	1,432	1,434	1,436	1,438	1,440	1,442	1,444	1,446	1,448
44	1,451	1,453	1,455	1,457	1,459	1,461	1,463	1,465	1,467	1,469
45	1,471	1,473	1,475	1,477	1,479	1,481	1,483	1,485	1,487	1,489
46	1,491	1,493	1,495	1,497	1,499	1,501	1,503	1,505	1,507	1,509
47	1,511	1,513	1,515	1,517	1,519	1,521	1,523	1,525	1,527	1,529
48	1,531	1,533	1,535	1,537	1,539	1,541	1,543	1,545	1,547	1,549
49	1,551	1,553	1,555	1,557	1,559	1,561	1,563	1,565	1,567	1,569
50	1,571	1,573	1,575	1,577	1,579	1,581	1,583	1,585	1,587	1,589
51	1,591	1,593	1,595	1,597	1,599	1,601	1,603	1,605	1,607	1,609
52	1,611	1,613	1,615	1,617	1,619	1,621	1,623	1,625	1,627	1,629
53	1,631	1,633	1,635	1,637	1,639	1,641	1,643	1,645	1,647	1,649
54	1,651	1,653	1,655	1,657	1,659	1,661	1,663	1,665	1,667	1,669
55	1,671	1,673	1,675	1,677	1,679	1,681	1,683	1,685	1,687	1,689
56	1,691	1,693	1,695	1,697	1,699	1,701	1,703	1,705	1,707	1,709
57	1,711	1,713	1,715	1,717	1,719	1,721	1,723	1,725	1,727	1,729
58	1,731	1,734	1,736	1,738	1,740	1,742	1,744	1,746	1,748	1,750
59	1,752	1,754	1,756	1,758	1,760	1,762	1,764	1,766	1,768	1,770
60	1,772	1,774	1,776	1,778	1,780	1,782	1,784	1,786	1,789	1,791
61	1,793	1,795	1,797	1,799	1,801	1,803	1,805	1,807	1,809	1,811
62	1,813	1,815	1,817	1,819	1,821	1,823	1,826	1,828	1,830	1,832
63	1,834	1,836	1,838	1,840	1,842	1,844	1,846	1,848	1,850	1,853
64	1,855	1,857	1,859	1,861	1,863	1,865	1,867	1,869	1,871	1,873
65	1,875	1,878	1,880	1,882	1,884	1,886	1,888	1,890	1,892	1,894
66	1,897	1,899	1,901	1,903	1,905	1,907	1,909	1,911	1,913	1,916
67	1,918	1,920	1,922	1,924	1,926	1,928	1,930	1,933	1,935	1,937
68	1,939	1,941	1,943	1,946	1,948	1,950	1,952	1,954	1,956	1,958
69	1,961	1,963	1,965	1,967	1,969	1,971	1,974	1,976	1,978	1,980
70	1,982	1,984	1,987	1,989	1,991	1,993	1,995	1,998	2,000	2,002
71	2,004	2,006	2,009	2,011	2,013	2,015	2,018	2,020	2,022	2,024
72	2,026	2,029	2,031	2,033	2,035	2,038	2,040	2,042	2,044	2,047
73	2,049	2,051	2,053	2,056	2,058	2,060	2,062	2,065	2,067	2,069
74	2,071	2,074	2,076	2,078	2,081	2,083	2,085	2,087	2,090	2,092

Продовження таблиці 12

% частка	%, останній десятковий знак									
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	Значення $\varphi = \arcsin \sqrt{p}$									
75	2,094	2,097	2,099	2,101	2,104	2,106	2,108	2,111	2,113	2,115
76	2,118	2,120	2,122	2,125	2,127	2,129	2,132	2,134	2,136	2,139
77	2,141	2,144	2,146	2,148	2,151	2,153	2,156	2,158	2,160	2,163
78	2,165	2,168	2,170	2,172	2,175	2,177	2,180	2,182	2,185	2,187
79	2,190	2,192	2,194	2,197	2,199	2,202	2,204	2,207	2,209	2,212
80	2,214	2,217	2,219	2,222	2,224	2,227	2,229	2,231	2,234	2,237
81	2,240	2,242	2,245	2,247	2,250	2,252	2,255	2,258	2,260	2,263
82	2,265	2,268	2,271	2,273	2,276	2,278	2,281	2,284	2,286	2,289
85	2,292	2,294	2,297	2,300	2,302	2,305	2,308	2,310	2,313	2,316
84	2319	2321	2,324	2,327	2,330	2,332	2,335	2,338	2,341	2,343
85	2,346	2,349	2,352	2,355	2,357	2,360	2,363	2,366	2,369	2,372
86	2375	2,377	2,380	2,383	2,386	2,389	2,392	2,395	2,398	2,401
87	2,404	2,407	2,410	2,413	2,416	2,419	2,422	2,425	2,428	2,431
88	2,434	2,437	2,440	2,443	2,447	2,450	2,453	2,456	2,459	2,462
89	2,465	2,469	2,472	2,475	2,478	2,482	2,485	2,488	2,491	2,495
90	2,498	2,501	2,505	2,508	2,512	2,515	2,518	2,522	2,525	2,529
91	2,532	2,536	2,539	2,543	2,546	2,550	2,554	2,557	2,561	2,564
92	2,568	2,572	2,575	2,579	2,583	2,587	2,591	2,594	2,598	2,602
95	2,606	2,610	2,614	2,618	2,622	2,626	2,630	2,634	2,638	2,642
94	2,647	2,651	2,655	2,659	2,664	2,668	2,673	2,677	2,681	2,686
95	2,691	2,295	2,700	2,705	2,709	2,714	2,719	2,724	2,729	2,734
96	2,739	2,744	2,749	2,754	2,760	2,765	2,771	2,776	2,782	2,788
97	2,793	2,799	2,805	2,811	2,818	2,824	2,830	2,837	2,844	2,851
98	2,858	2,865	2,872	2,880	2,888	2,896	2,904	2,913	2,922	2,931
99,0	2,941	2,942	2,943	2,944	2,945	2,946	2,948	2,949	2,950	2,951
99,1	2,952	2,953	2,954	2,955	2,956	2,957	2,958	2,959	2,960	2,961
99,2	2,963	2,964	2,965	2,966	2,967	2,968	2,969	2,971	2,972	2,973
99,5	2,974	2,975	2,976	2,978	2,979	2,980	2,981	2,983	2,984	2,985
99,4	2,987	2,988	2,989	2,990	2,992	2,993	2,995	2,996	2,997	2,999
99,5	3,000	3,002	3,003	3,004	3,006	3,007	3,009	3,010	3,012	3,013
99,6	3,015	3,017	3,018	3,020	3,022	3,023	3,025	3,027	3,028	3,030
99,7	3,032	3,034	3,036	3,038	3,040	3,041	3,044	3,046	3,048	3,050
99,8	3,052	3,054	3,057	3,059	3,062	3,064	3,067	3,069	3,072	3,075
99,9	3,078	3,082	3,085	3,089	3,093	3,097	3,101	3,107	3,113	3,122
100	3,142									

Таблиця 13. Рівні статистичної значущості різних значень критерію Φ^* - кутового перетворення Фішера

<i>p</i> дорівнює або менше	<i>p</i> дорівнює або менше (останній десятковий знак)									
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
0,00	2,91	2,81	2,70	2,62	2,55	2,49	2,44	2,39	2,35	
0,01	2,31	2,28	2,25	2,22	2,19	2,16	2,14	2,11	2,09	2,07
0,02	2,05	2,03	2,01	1,99	1,97	1,96	1,94	1,92	1,91	1,89
0,03	1,88	1,86	1,85	1,84	1,82	1,81	1,80	1,79	1,77	1,76
0,04	1,75	1,74	1,73	1,72	1,71	1,70	1,68	1,67	1,66	1,65
0,05	1,64	1,64	1,63	1,62	1,61	1,60	1,59	1,58	1,57	1,56
0,06	1,56	1,55	1,54	1,53	1,52	1,52	1,51	1,50	1,49	1,48
0,07	1,48	1,47	1,46	1,46	1,45	1,44	1,43	1,43	1,42	1,41
0,08	1,41	1,40	1,39	1,39	1,38	1,37	1,37	1,36	1,36	1,35
0,09	1,34	1,34	1,33	1,32	1,32	1,31	1,31	1,30	1,30	1,29
0,10	1,29									

Таблиця 14. Критичні значення коефіцієнта кореляції Пірсона.

Об'єм вибірки, n	p			
	0,10	0,05	0,01	0,001
5	0,805	0,878	0,959	0,991
6	0,729	0,811	0,917	0,974
7	0,669	0,754	0,875	0,951
8	0,621	0,707	0,834	0,925
9	0,582	0,666	0,798	0,898
10	0,549	0,632	0,765	0,872
11	0,521	0,602	0,735	0,847
12	0,497	0,576	0,708	0,823
13	0,476	0,553	0,684	0,801
14	0,458	0,532	0,661	0,780
15	0,441	0,514	0,641	0,760
16	0,426	0,497	0,623	0,742
17	0,412	0,482	0,606	0,725
18	0,400	0,468	0,590	0,708
19	0,389	0,456	0,575	0,693
20	0,378	0,444	0,561	0,679
21	0,369	0,433	0,549	0,665
22	0,360	0,423	0,537	0,652
23	0,352	0,413	0,526	0,640
24	0,344	0,404	0,515	0,629
25	0,337	0,396	0,505	0,618
26	0,330	0,388	0,496	0,607
27	0,323	0,381	0,487	0,597
28	0,317	0,374	0,479	0,588
29	0,311	0,367	0,471	0,579
30	0,306	0,361	0,463	0,570
31	0,301	0,355	0,456	0,562
32	0,296	0,349	0,449	0,554
33	0,291	0,344	0,442	0,547
34	0,287	0,339	0,436	0,539
35	0,283	0,334	0,430	0,532
36	0,279	0,329	0,424	0,525
37	0,275	0,325	0,418	0,519
38	0,271	0,32	0,413	0,513
39	0,261	0,316	0,408	0,507
40	0,264	0,312	0,403	0,501
41	0,260	0,308	0,398	0,495
42	0,257	0,304	0,393	0,490
43	0,254	0,301	0,389	0,484
44	0,251	0,297	0,384	0,479

Продовження таблиці 14

Об'єм вибірки, n	P			
	0,10	0,05	0,01	0,001
45	0,248	0,294	0,38	0,474
46	0,246	0,291	0,376	0,469
47	0,243	0,288	0,372	0,465
48	0,240	0,285	0,368	0,460
49	0,238	0,282	0,365	0,456
50	0,235	0,279	0,361	0,451
51	0,233	0,276	0,358	0,447
52	0,231	0,273	0,354	0,443
53	0,228	0,271	0,351	0,439
54	0,226	0,268	0,348	0,435
55	0,224	0,266	0,345	0,432
56	0,222	0,263	0,341	0,428
57	0,220	0,261	0,339	0,424
58	0,218	0,259	0,336	0,421
59	0,216	0,256	0,333	0,418
60	0,214	0,254	0,33	0,414
61	0,213	0,252	0,327	0,411
62	0,211	0,25	0,325	0,408
63	0,209	0,248	0,322	0,405
64	0,207	0,246	0,32	0,402
65	0,206	0,244	0,317	0,399
66	0,204	0,242	0,315	0,396
67	0,203	0,24	0,313	0,393
68	0,201	0,239	0,310	0,390
69	0,200	0,237	0,308	0,388
70	0,198	0,235	0,306	0,385
80	0,185	0,22	0,286	0,361
90	0,174	0,207	0,27	0,341
100	0,165	0,197	0,256	0,324
110	0,158	0,187	0,245	0,31
120	0,151	0,179	0,234	0,297
130	0,145	0,172	0,225	0,285
140	0,14	0,166	0,217	0,275
150	0,135	0,16	0,21	0,266
200	0,117	0,139	0,182	0,231
250	0,104	0,124	0,163	0,207
300	0,095	0,113	0,149	0,189
350	0,088	0,105	0,138	0,175
400	0,082	0,098	0,129	0,164
450	0,078	0,092	0,121	0,155
500	0,074	0,088	0,115	0,147

Таблиця 15. Критичні значення вибіркового коефіцієнта кореляції рангів Спірмена

n	p		n	p		n	p	
	0,05	0,01		0,05	0,01		0,05	0,01
5	0,94	-	17	0,48	0,62	29	0,37	0,48
6	0,85	-	18	0,47	0,60	30	0,36	0,47
7	0,78	0,94	19	0,46	0,58	31	0,36	0,46
8	0,72	0,88	20	0,45	0,57	32	0,36	0,45
9	0,68	0,83	21	0,44	0,56	33	0,34	0,45
10	0,64	0,79	22	0,43	0,54	34	0,34	0,44
11	0,61	0,76	23	0,42	0,53	35	0,33	0,43
12	0,58	0,73	24	0,41	0,52	36	0,33	0,43
13	0,56	0,70	25	0,49	0,51	37	0,33	0,43
14	0,54	0,68	26	0,39	0,50	38	0,32	0,41
15	0,52	0,66	27	0,38	0,49	39	0,32	0,41
16	0,50	0,64	28	0,38	0,48	40	0,31	0,40

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Венцлер Е. С. Теория вероятностей и её приложения. / Е. С. Венцлер, Л. А. Овчаров. – М: Наука, 1987.
2. Выгодский М. Я. Справочник по высшей математике. / М. Я. Выгодский. – М: Физматлит, 1995. – 872 с.
3. Гмурман В. Е. Руководство к решению задач по теории вероятностей и математической статистике. / В. Е. Гмурман. – М: Высшая школа, 1975.
4. Ермолаев О. Ю. Математическая статистика для психологов / О. Ю. Ермолаев. – М: Московский психолого-социальный институт: Флинта, 2004. – 336 с.
5. Климчук В. О. Математичні методи в психології. Навчальний посібник для студентів психологічних спеціальностей. / В. О. Климчук. – Київ: Освіта України, 2009. – 288 с.
6. Руденко В. М. Математичні методи в психології: підручник / В. М. Руденко, Н. М. Руденко. – К: Академвидання, 2009. – 384 с.
7. Рунион Р. Справочник по непараметрической статистике: Современный подход. / Р. Рунион. – М: Финансы и статистика, 1982. – 198 с.
8. Сидоренко Е. В. Методы математической обработки в психологии. / Е. В. Сидоренко. – СПб: ООО"Речь", 2000. – 350 с.
9. Цыпкин А. Г. Справочник по математике для средних учебных заведений / А. Г. Цыпкин. – М: Наука, 1982. – 432 с. – (4-ое переделаное и дополненное).
10. Шмойлова Р. А. Практикум по теории статистики / Р. А. Шмойлова, В. Г. Минашкин, Н. А. Садовникова., 2006. – 416 с.
11. <http://msu.edu.ua/library/> – бібліотека МДУ
12. <http://moodle.msu.edu.ua> – віртуальне навчальне середовище Moodle.

Навчально-методичне видання

Питьовка О.Ю.

МАТЕМАТИЧНІ МЕТОДИ В ПСИХОЛОГІЇ

Методичні рекомендації

для виконання самостійної роботи студентів

Тираж 10 пр.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 4916 від 16.06.2015 р.

Редакційно-видавничий відділ МДУ.
89600. м.Мукачево. вул. Ужгородська. 26